



میژوی کورد و ناوی کوردستان له ههریمی خوراسان (1501- 1795)

اركان احمد حسن¹ ئاراس عبدالرحمن مصطفى²

aras.abdulrahman@uor.edu.krd

Arkan.hassan@uoh.edu.iq

¹ وهزارهتی پهروهه ده، بهرپوهه به رایه تی گشتی پهروهه دهی هه له بجه، ئاماده پی ئه حمه د موختار جاف، هه له بجه ی شه هید، زانکۆی راپهرین، رانیه، ههریمی کوردستان، عێراق.

² بهشی میژو، کۆلیژی زانسته مروڤایه تیه کان، زانکۆی راپهرین، رانیه، ههریمی کوردستان، عێراق.

پوخته:

کوردانی خوراسان، بهشیکن له نه ته وهی کورد و له باکوری خوراسان نیشه جین، هه رچه نه د ناتوانی ت سال و کاتیکی دیاریکراو بو بونی کورد له ههریمی خوراسان دیاریکری ت، به لام ئه وهی رونه که له چه ند قوناغیکی میژویدیا، راگوێزارون یان کۆچیان کردوه بو ئه و ناوچانه، تا ئیستا به زمانی کوردی، نوسین و توێژینه وهی زانستی له سه ر کوردانی خوراسان ئه نجام نه دراوه و کتیبخانه ی کوردی هه ژارییه کی زۆری له و باره یه وه پێوه دیاره، له گه ل ئه وه شدا به زمانی فارسی و له لایه ن چه ند توێژه ریکی خوراسانی وه ک: (که لیمو لا ته وه حودی، عه لی ره حمه تی، محمه د حسه ی ن پاپلی یه زدی، ره مه زانه لی شاکری... هتد)، ئه نجام دراو نه که ته وه حودی و ره حمه تی خۆیان کوردی خوراسان، هه ربۆیه ئه م توێژینه وه یه وه ک یه کێک له هه و له سه ره تاییه کان به زمانی کوردی بو توێژینه وه له باره ی میژوی کوردانی خوراسانه وه هه ژمارده کری ت.

له م توێژینه وه یه دا، میژوی نیشه جیبون، راگوێزان و کۆچکردنی کورد بو ههریمی خوراسان باسیان لیه کراوه. ههروه ها جوگرافیای ناوچه کوردنشینه کان که به کوردستانی خوراسان ناوئراوه، رێژه ی کورد، رۆل و پێگه ی سه ربازی و سیاسی کورد له ههریمی خوراسان خراوه ته به رباس و لیکۆلینه وه. له گه ل ئه وه شدا، ئاماژه به گرنگترین هۆکاره کانی راگواستن و کۆچکردنی کورد بو خوراسان دراوه و گه نگه شه یان کراوه.

وشه کللیه کان: خوراسان، کورد، کوردانی خوراسان، کوردستانی خوراسان، کوردخانه، کۆچ، راگوێزان.

The History of the Kurds and the Name of Kurdistan in the Khorasan Region

Arkan Ahmed Hassan¹

Aras Abdurahman mustefa²

¹Ahmad Mukhtar Jaff- High School- General Directorate of Education in Halabja. PhD Candidate in History, College of Humanities, University of Raparin, Ranya, Kurdistan Region, Iraq.

²Department of History- College of Humanities, University of Raparin, Ranya, Kurdistan Region, Iraq.

Abstract

Kurds of Khorasan are part of the Kurdish nation and reside in Northern Khorasan. Although the exact time of the Kurds' arrival in Khorasan cannot be determined, it is clear that they were displaced or they migrated to these areas during several historical periods. Until now, no scientific study or research in Kurdish language has been conducted about the Kurds of Khorasan, and Kurdish libraries show a significant shortage in this regard. However, research has been carried out in Persian by several Khorasani researchers, such as Kalimullah Tawahudi, Ali Rahmati, Muhammed Hussein Papli Yazdi, Ramazanali Shakri. Among them Tawahudi and Rahmati are Khorasani Kurds. Therefore, this research is considered one of the initial efforts in the Kurdish language to study the history of the Kurds of Khorasan. The current study explores the history of Kurdish migration and settlement to the Khorasan region. The study also explores the geographical areas populated by the Kurds (which is known as Kurdistan of Khorasan), Kurdish population and their military and political roles in the region. Another aim of the current study is to discuss the main reasons behind the forced displacement and migration of the Kurds for the region.

Keywords: Khorasan, Kurd, Khorasan Kurds, Khorasan Kurdistan, Kurd-Khaneh, Migration, Displacement

پێشه‌کی:

هه‌رێمی خوراسان یه‌ کێک بوه له ویلایه‌ته‌ گه‌وره‌ و کاریگه‌ره‌کان و ده‌که‌وته‌ رۆژه‌ه‌لاتی ئێران و سنورێکی فراوانی هه‌بوه، له قۆناغه‌ جیاوازه‌کانی میژودا، نشینگه‌ی چه‌ندین نه‌ته‌وه‌ی جیاوازه‌ بوه که به‌شیکیان له سه‌رده‌مه‌ جیاوازه‌کاندا رویان له‌ ناوچانه‌ کردوه. گه‌لی کوردیش یه‌ کێکه‌ له‌ و گه‌لانه‌ی که له‌ خوراسان نیشه‌ته‌جێبون، به‌گشتی کوردانی خوراسان، به‌شیکن له‌ نه‌ته‌وه‌ی کورد و له‌ باکوری خوراسان نیشه‌ته‌جێن. هه‌رچه‌نده‌ ناتوانرێت سأل و کاتیکی دیاریکراو بو بونی کورد له‌ هه‌رێمه‌ دیاریبکریت، به‌لام نه‌وه‌ی رونه‌، کورد له‌چه‌ند قۆناغێکی میژویدا، راگوێزراون یان کۆچیان کردوه بو ئه‌و ناوچانه‌ و له‌ناوه‌رۆکی توێژینه‌وه‌ که‌دا باسیان لێوه‌کراوه.

کوردانی خوراسان خاوه‌ن میژویه‌کی دێرین، خاوه‌ن ژماره‌یه‌کی زۆر و جوگرافیایه‌کی فراوانی هه‌رێمی خوراسان، که له‌سه‌رچاوه‌کاندا به‌ کوردستان، کوردستانی خوراسان، کوردخانه‌ و کورد مه‌حه‌له‌ ناوی هێنراوه، له‌ گه‌ل ئه‌وه‌شدا، تا ئێسته‌ نوسین

و توێژینهوه به زمانی کوردی له سهر ئهم ناوچه کوردنشینیهی خوراسان ئه نجام نه دراوه و زانیاریه کانی کتیبخانهی کوردی هه ژارییه کی زۆریان پێوه دیاره.

گرنگی توێژینهوه که له وه دایه که یه کتیک ده بێت له وه ههول و توێژینهوه سه ره تایبانهی که له سهر کوردانی خوراسان ئه نجام دراوه. سه ره رای ئه وهی که توێژینهوه به زمانه کانی دیکه ش له باره ی کوردانی خوراسان، ئیجگار که مه، به لام به زمانی فارسی و له لایه ن چهند توێژه یکی خوراسانی وهك: که لیمولای ته وه حودی، عه لی ره حمه تی، یوسف مته وه لی حه قیقی و پاپلی یه زدی... هتد، ئه نجام دراوان که به شیکیان خۆیان کوردی خوراسان و تارادهیه کی باش توانیویه به شیکی باش له میژوی گه لی کورد له خوراسان تۆماریکه ن.

پرسیاری سه ره کی توێژینهوه که ئه وه یه که ئایا میژوی نیشته جیبونی کورد له خوراسان بۆ که ی ده گه رتیه وه؟ هۆکاره کانی کۆچکردنیان بۆ خوراسان چی بوه؟ له چ ناوچه یه کی خوراسان نیشته جیبون و ژماره یان چهند ده بێت؟ رۆل و کاریگه رییان له ناوچه که چی بوه؟

ئامانجی توێژینهوه که، خۆی له وه لامدانه وه ی پرسیاری سه ره کی توێژینهوه که ده بینتیه وه ئه ویش به خسته روی زانیاری پێویست ده باره ی میژوی نیشته جیبونی کورد له خوراسان، قۆناغه کانی کۆچی کوردان بۆ خوراسان، سنوری جوگرافی کوردنشین، ژماره ی دایشتوانی کورد له خوراسان، رۆل و کاریگه رییان له گۆرانکارییه سه ربازی و سیاسیه کانی ناوچه که و دیارترین هۆکاره کانی راگۆزیان و کۆچکردنی کورد بۆ هه رتیه که.

رێبازی لیکۆلینه وه، له م توێژینه وه دا هه ولدراوه سود له رێبازی وه سفی (په سخی شیکاری) وه ربگرین به گه ران له دوی زانیاری له نپو به لگه نامه، ده ستنوس، یادداشت، سه فه رنامه، سه رچاوه کان و کۆکرنه وه ی زانیاریه کان و پاشان تۆمارکردن و شیکارکردنیان به پێی پێویست.

سه رچاوه کانی توێژینه وه که، له راستیدا سه رچاوه ی کوردی تایبته به کوردانی خوراسان، ئیجگار که مه و هیه چ توێژینه وه یه کیش له وه باره یه وه ئه نجامه دراوه، له گه ل ئه وه شدا، توێژه ران سویدیان له کتیبی خولاصه ی تاریخی کورد و کوردستان له نوسینی محمه د ئه مین زه کی به گ وه رگرتوه، که له چهند شوئینیک زۆر به که می ئامازه ی به کوردانی خوراسان کردوه. له گه ل ئه وه شدا، خۆشه ختانه چهند سه رچاوه یه ک به زمانی فارسی هه بون که توێژه ران سویدیان لپوه رگرتوه، وهك: به لگه نامه یه ک که تایبته به فه رمانیکی دیاریکراو له باره ی کورد له خوراسان. هه روه ها دو کتیبی ده ستنوسی میژونوسانی سه ره ده ی قاجار که بریتین له (گنج دانش) له نوسینی محمه د ته قی حه کیم سه لته نه و (مطلع الشمس) له نوسینی ئیعتیماد سه لته نه، ئه مانه له میژونوسانی ده ربیاری شا کانی قاجار بون و له کاتی سه ردانیان بۆ خوراسان، باسیان له وه شوئینانه کردوه که پێیدا تپه ریون له نیویاندا ئه و ناوچه ی که کوردنشین بون و چهند زانیاریه کیان له باره ی کورده وه تۆمارکردوه.

به شیکی دیکه ی سه رچاوه کان بریتین له سه فه رنامه ی بیانییه کان که وه رگێردراون بۆ زمانی فارسی، وهك: (هانری رنه دالمانی، پاول هرن، ژان ئوتهر، سر برسی سایکس و .. هتد)، که سه فه ریان بۆ ئیران کردوه و ئه وه ی که رۆژانه سه رنجی راکیشاون تۆماریان کردوه، ئه مانه له درێژه ی سه فه ره کانیان، رویان له ناوچه کوردنشینیه کانی خوراسان کردوه و چهند زانیاریه کیان له باره وه تۆمارکردون.

به شیکی دیکه ی سه رچاوه کان بریتین له وه کتیبانه ی که له لایه ن توێژه رانی خوراسانی و به تایبته خودی کورده کانه وه نوسراوه که زانیاری باشیان تیدایه و ده کریت توێژه ران له توێژینه وه کانیاندا سویدیان لپوه ربگرین، دیارترینی ئه و کتیباشه ن وهك: (حرکت تاریخی کرد به خراسان) که شه ش به رگه و له لایه ن که لیمولای ته وه حودی میژونوسی دیاری کوردی خوراسان نوسراوه، ئه گه رچی ئه م کتیبه پر زانیاریه، به لام زۆر جار له به رگه جیاوازه کاند، زانیاریه کان زۆر دوباره ده بنه وه و به شیوه یه کی فراوان روداوه کان باس ده کات و زۆر جار پشت به میژوی زاره کی ده به ستیت. هه روه ها کتیبی (بررسی و شناخت ایلات و طوایف کرد در خراسان) به رگی دوه م له نوسینی عه لی ره حمه تی که ئه میش میژونوسیکی ئه کادیمی کوردی خوراسانه و له م کتیبه دا زیاتر باسی

له هۆز، خێل، تیره و بنه ماله كاني كورد له خوراسان كردوه و شوئي نيشته جييونيانى ديارى كردوه. ههروهها له توژينه وهشدا، دهتوانين ئاماژه به توژينه وهى (طوايف كرد زعفرانلو حافظ شريعت اسلام در مرزهاى شرقى و غربى ايران) بدهين كه له لايه ن حسين شاهين فر نوسراوه، توژهر زياتر باس له رۆلى هۆزى زهغه رانلو له پاراستنى سنوره كاني رۆژه لاتي ئيران دهكات.

ناوه رۆكى توژينه وه كه، نواهرۆكى توژينه وه كه به گشتى له چوار تهوهر پيکهاتوه، تهوهرى يه كه م باس له ميژوى نيشته جييون، راگويزان و كوچكردى كورد بۆ ههريى خوراسان دهكات. له تهوهرى دوه مدا، جوگرافياى ناوچه كوردن شينه كان باسى ليوه كراوه كه به هۆى فراوانى و زۆرى ريزه دانيشتوانه وه، زۆركات له سه رچاوه كاندا به كوردستان تۆمار كراوه. تهوهرى سييه م، زانيارى پيوست له باره ئماره، رۆل و پيگه سهربازى و سياسى كورد له ههريى خوراسان خراوه تهرو. ههريى تهوهرى چواره م كه كۆتا تهوهرى توژينه وه كه يه، گهنگه شهى هۆكاره كاني كوچى كوردان بۆ خوراسانى تيدا كراوه.

گيروگرفتى توژينه وه كه، له استيدا گرفتى سه ره كى توژينه وه كه، نه بونى سه رچاوه، نوسين و توژينه وه بو به زمانى كوردى، له بهرئه وه توژهران زانياريه كى ئه وتۆيان له باره كى كوردانى خوراسان نه بو، به لام به هۆى شاره زاييان له زمانى فارسى و بونى سه رچاوه فارسى له و باره يه وه، توانيان به خوئندنه وهى سه رچاوه كان زانيارى پيوست وه ربيگرن، دواتر يه به پيوست له نوسينى توژينه وه كه دا سوڊيان ليوه ربيگرن، له بهرئه وه توانرا ئه و گرفته بكرتته هه لى كى باش بۆ وه رگرتنى زانيارى و ته نانه ت نوسينى ئه م توژينه وه يه ش، هه رچه نده به هۆى كه مى زانيارى له و سه رچاوه نهدا و تۆمار كردن يان، بوته هۆى ئه وهى كه هه نديك جار و به ناچارى، بۆ كه م ترين زانيارى ئاماژه به سه رچاوه يه ك بكرت.

له كۆتاييشدا، ئوميدمان ئه وه يه كه توانييتمان خزمه تىك به ميژوى كورد و به تايبه ت ميژوى كوردانى خوراسان كرديت و له رينگى ئه م توژينه وه يه وه زانياريمان خستبئته خزمه تى خوئهران.

تهوهرى يه كه م:

نيشته جييون، راگويزان و كوچكردى كورد بۆ ههريى خوراسان:

ههريى خوراسان يه كيك بوه له ويلايه ته گه و ره و كار يگه ره كان، سنور يكي فراوانى هه بوه، نه يسابور، مه رو، هيرات و به لى خ چوار له ديار ترين شاره كاني بون، شارى نه يسابور گه و ره ترن و دره وشا وه ترين شاره كاني خوراسان بوه (حافظ ابرو، 1349، 3-9؛ اصطخرى، 1340، 205 و 2016؛ جوينى، 1378، 119). به هۆى هيرشى مه غۆله كانه وه دوچارى ويرانكار يه كى زۆر بوه ته وه، شارى به لى خ له لايه ن خودى جه نگيز خانه وه به ته واوى ويران كراوه (جوينى، 1378، 119-133). ئه م ويرانكار يه ش به شيويه ك بوه، ئيدى تا سه رده مان يكي زۆر، ئاوه داني وه ك پيشوى به خو يه وه نه ديوه (هرن، 1314، 68).

خوراسان له قۆناغه جياوازه كاني ميژودا، نشينگه ي چه ندين نه ته وهى جياواز بوه، كورده كاني خوراسان كه به (كرمانج) يش ناوده برين و به شيكن له نه ته وهى كورد (توحدى، 1374، 60)، سه رده مان يكي له ناوچه جياوازه كاني ههريى خوراسان و به زۆرى له باكورى ههريه كه نيشته جيكران، ئه گه رچى ناتوانريت سأل و كات يكي ديار يكراو بۆ بونى كورد له ههريى خوراسان ديار ييكريت، به لام به يي سه رچاوه ميژويه كان، كورد به شيك نه بوه له دانيشتوانى ره سه نى ناوچه كه، به لى كو له چه نده قۆناغ يكي جياواز و به هۆكار گه لى كى جياواز، راگويزان يان كوچيان كردوه بۆ ئه و ناوچانه (خانيكوف، 1395، 128)، ميژونوسان پينج قۆناغى ميژوي ديارى ده كه ن وهك: 1- سه ره تا كاني ئيسلام و پيش هيرشى تهيمورى له ننگ (ناسراو به تهيمورى گورگاني). 2- سه رده مى شا ته هماسبى يه كه مى سه فه وى 1524-1576 ز، 3- سه رده مى شا عه باسى يه كه مى سه فه وى 1587-1629 ز، 4- سه رده مى شا ته هماسبى دوه مى سه فه وى 1722-1732 ز، 5- سه رده مى نادر شاي ئه فشار 1736-1747 ز (سپهرى، 1399، 144 و 145). ههروهك پيشتر ئاماژه ي بۆ كراوه، ناتوانريت سأل و كات يكي ديار يكراو بۆ بونى كورد له ههريى خوراسان ديار ييكريت، هه نديك باس سه رده مى ساسانى و ته نانه ت پيش ئه وه ش ده كه ن، به لام به يي سه رچاوه ميژويه كان ئه وه پشتراست كراوه ته وه كه له سه ره تا كاني سه رده مى ئيسلام، كورد له خوراسان بونى هه بوه (رحمتى، 2024، 395). هه نديك له ميژونوسان،

ئەبوموسلىمى خوراسانى (137ز/755ك مردوه) كه رۆلئىكى ديارى هه بوه له ناوچهى خوراسان، به كورد دهزانن (ابن خلكان، بدون سنه، ج3، 155؛ ياسمى، 1369، 178؛ بابا مردوخ، 1382، ج3، 155).

ئەستهخرى (346 ك، 957ز. مردوه) و ئىبن حهوقهه (367ك، 978ز. مردوه) جوگرافىناسانى سهدهى چوارهمى كۆچى له باسكردى هه ندىك ناوچهى خوراسان، ئاماژهيان به بونى كورد له ناوچانه كردوه (اصطخرى، 1340، 216؛ ابن حوقل، 1366، 177). له سهردهمى (غهنهويه كان) پيشدا، كورد به شىك بوه له سوپاي سولتان مهحمودى غهنهوى (1002ز/421ك، مردوه)، كاتىك كه رۆشتونه ته نزيك ناوچهى قوچان (پاپلى يزى، 1371، 77).

تەيمورى لەنگ (1370-1405ز) له سهفهري دوهى بوخوراسان و گهيشتنى به ناوچهى قوچان، باس له چهند هۆزىك دهكات كه پياوه كانيان له جهنهگاوه به هيزه كانن، به كه سانئىكى بالابهرز و جهسته به هيز باسيان دهكات، كاتىك ديويانن، خويان به كورد ناساندوه، له گهه ئه وهى داواى ليكردون كه به شدارى له سوپاكهيدا بكهن، به لام ئه وان رەتيان كرده ته وه، شهريان له گهه نه كردون، به لام به نيگاكانيشياندا دياربوه كه لئيان نه ترساون (بريون، 1499، 98-99).

(كلويخۆ) قه شه و بالتۆيزى هنرى سييه م (1390-1406ز) پاشاي قشتالهى ئيسپانى له دهربارى تەيمورى گورگاني، له سهفهريدا بۆ شارى سهمه رقه نده به مه به ستي ديدار له گهه تەيمور، له ده ورره بى سالى (1404ز/807ك)، به هه ندىك له ناوچه كانى خوراساندا تپه رپوه و باسى له بونى كورد له خوراسان كردوه (كلويخۆ، 1344، 188). له سهردهمى ئەبوسه عيدي تەيمورى (1469ز/873ك، مردوه) دوايين فه رمانه وای تەيموربیه كان، به هۆى سته مى توركمنان له كورده كانى باكورى رۆژئاواى ئيران، نزيكه ههزار خيزانى كورد بۆ خوراسان گواستراونه ته وه (رحمتى، 1396، ج2، 5).

هه ر له به رته وه يه كه ئيره جى ئه فشار، ميژونوسى خوراسانى پيويابه كه كۆچى گه ورهى كورد بۆ خوراسان له سهردهمى تەيمورى له نگدا ئه نجامدراوه، به لام عه لى ره حمه تى توئيزه رى ديارى كوردى خوراسان، له گهه ئه وهى كه ئه و بۆچونه ره نده كاته وه، به لام گریمانەى ئه وهش داده نئيت كه ده كرئيت كاتى له شكركيشى تەيمور بۆ ئه نادۆل، ژماره يه ك كوردى ئه و ناوچه يه كۆچيان پيكرابئيت بۆ خوراسان (رحمتى، 2024، 396)، به لام ئه وهى كه هه يه ناوى كورد وه ك گه لئىكى جياواز له گه له كانى ديكه، له خوراساندا به ته وای ناسراو بوه، فه رده وسى شاعيرى خوراسانى (945-1020ز) خه لئى شارى توس، له شانامه كه يدا كه باس له ميژوى ئيران دهكات، چهندين جار ناوى كوردى هئناوه و باسى له ره چه له ك و ميژوى كوردى كردوه (فردوسى، 1387، 18).

نابئيت ئه وهش له بيركرئيت كه له سه دهى چوارهمى كۆچى، هه ندىكجار وشهى كورد، سه ربارى نه ته وهى كورد، بۆ شوانكاره كۆچه رپيه كانى فارسىش به كارها توه، واته ئه و خيئه كۆچه رپيه كانى كه نه ژاد و زمانيان عه ره ب و تورك نه بوه، به كورد ناويان هئناوه (اسلامى نژاد، 1387، 142)، هه روه ك چۆن عه بدولا شه هبازى له چهندين شوين باس له خيئ و هۆزه كۆچه رپيه كان دهكات و به كوردانى فارس (فارسه كۆچه رپيه كان) ناويان ده بات (شه بازى، 1369، 45، 46، 97-100).

هه رچه نده ئه و گریمانەيه ش په سه نده كه ين، كه هه ندىكجار وشهى كورد بۆ مه به ستي هۆزه كۆچه رپيه كان به كارها تبيئت، به لام ئەمەش بۆ ئەوه ده گه رپيته وه كه زۆرينه ي ره هاى كوردانى خوراسان به هۆى پيشه ي ئاره لداربويه كۆچه رى بون و گه رميان و كوئستان يان كردوه، بۆيه ده كرئيت وشهى كورد و كۆچه رى وه ك هاواتاى يه كترى به كارها تبن، هه رله به ر ئه وه شه كه هه ندىك جار وشهى كوردانى فارس (كۆچه ريه فارسه كان) له سه رچاوه كاندا ده بيئرئيت، هه رچه نده له گهه ئه وهى به شتىك له هۆزه كانى ديكه ي به لوچى، هه زاره پى، په شتو، توركمان يان ئۆزبه كى كۆچه رى بون، به لام وشهى كورد يان بۆ به كارنه ها توه.

يه كئىكى ديكه له به لنگه كانى بونى كورد له خوراسان له پيش ده وئه تى سه فه وى، ده توانين ئاماژه بۆ گه فتوگۆيه كى نه جه فقولى سولتانى سه رۆكى خيئى كوردى فه راجورلو، شوكر سولتانى سه رۆكى خيئى كوردى باچوانلو له گهه ئىبراهيم خانى براى نادرقولى خان (نادر شا) بكه ين، كه له ناوچهى ده ره گه ز و ده رون (نه و خه ندانى ئەمرو) نيشته جى بون، ئىبراهيم خان له زمانى نادر قوليبه وه گه پى ئه وهى ليكردون، كه ئه وان پيشتر هاوكار و پشتيوانى نادر بون، بۆچى ئىستا له دژى راده په رن؟ سه رۆك هۆزه كورده كانيش له وه لامدا ئه وه يان رونه كرده ته وه كه ئه وان نزيك به 300 ساله له و ناوچه يه نيشته جى بون و له هيجكس

نهترسان، له كاتيكدا كه نادر پيوستى به ئهوان بو، بهوپهري دلسوزيهوه هاوكاريان كردوه تا ئهوهى كه بوته فهريمانهواى خوراسان، بهلام ئهوانهى كه نهيارى ئهوان بون ئىستا بونهته خاوهن پيگه و پايه و كوردهكان پشتگوئى خراون (ميرنيا، 1361، 12). ئهگهر سهريج بدهين، گفتوگوكه لهسهردهمى نادر شا (1736-1747ز) ئههجام دراوه، سهروك خيله كوردهكان ئاماژهيان بهوه كردوه كه نزيك به 300 سانه لهو ناوچانه نيشتهجيون، واته ئهوان لهنزيكه سالانى 1436ز لهو ناوچانه نيشتهجين، ئهههش ئهوه دهگهيه نيته كه زياتر له 60 سال پيش دامهزراندنى دهولهتى سهفهوى له 1501ز، كورد له خوراسان بونى ههبو. لهگهله ئهوهشدا، كه نين ئه و ميژونوس و سهراوانهى كه ئاماژه بهوه دهكهن كورد له سهردهمى سهفهويهكاندا گوازراوتهوه بو خوراسان، توژهريش ئه و راستيه ميژويه رهتئاكاتهوه، لهگهله ئهوهشدا باوهري بهوه ههيه، كه دهگونجيت بگوتريت ميژوى كوردهكان له خوراسان بو پيش دهولهتى سهفهوى دهگهريتهوه، بهلام دواى دامهزراندنى دهولهتى سهفهوى، ليشاوى كوچكردن يا راگواستنى كورد بو خوراسان بهشيوهيهكى فراوانتر و بهپي پلان و ئامانجى دياريكراو ئههجامدراوه.

شا ئيسماعيلى سهفهوى بهمهبهستى بلاوكردنهوهى مهزههبي شيعه له رۇژئاواى ئيران، له سالى 1506ز، هيزيك بهسهركردايهتى نورعالي دهنيژيت بۆدهستهسهردا گرتى ويلايهتى كوردى چهمشگهزهك (بابا مردوخ، 1382، ج3، 208 و 209)، كه ئهوكات ناوى (كوردستان)يش بو ويلايهتهكه بهكارهاتوه (بدليسى، 1402، ج1، 163؛ ئههين زهكى، 2004، بهرگى1، 15)، رۇستهه بهگى سهروكى كوردانى هوزى چهمشگهزهك، ناوچهكه رادهستى نورعالي دهكات و خوئى سهردانى شا ئيسماعيل دهكات و پهيوههندى لهگهله دروستدهكات (بدليسى، 1402، ج1، 164؛ بابا مردوخ، 1382، ج3، 208، 209).

ئهگهري كورد، به گشتى موسلمانى سوننه مهزههبن، بهلام لهگهله دهركهوتنى دهولهتى سهفهوى و بلاوبونهوهى مهزههبي شيعه له ناوچهكهدا، بهشيك له كوردهكان و بهتايهت هوزى چهمشگهزهك مهزههبي شيعه وهردهگرن و دهبنه لايهنگيرى دهولهتى سهفهوى (صمدزاده گستان، 1394، 44)، ئهههش دهبيته هوى ئهوهى كه پهيوههنديهكى باش له نيوان سهروك هوزه كوردهكانى چهمشگهزهك و دهولهتى سهفهوى و بهتايهتى خودى شا ئيسماعيلى سهفهوى دروست ببيت (باقرزاده و دلبرى، 1402، 8)، لهبهرهوه، هوزى كوردى چهمشگهزهك رۇليان دهبيته له پيكهيتان و ريكخستنى دهولهتى سهفهوى (سومر، 1371، 66)، و بهبهكيك لهو 32 هوزه دادهنرين كه بونهته بازوى دامهزراندنى ئهوه دهولهته (رحمتى، 1396، ج2، 12) و نزيكهى ههزار خيزانتيكان له خزمهتى شا و ههنديكيشيان له ريزى پياوماقولاى پاشادا بون و فهريمانهواى ديار و ليهاوتيان لى ههلبژيردراوه (بدليسى، 1402، ج1، 163).

به هوى نزيكى هوزى كوردى چهمشگهزهك و سهفهوى، چهمشگهزهك له شهري چالديران (1514ز/ 920ك)، لايهنگيرى سهفهويهكان دهكهن، بهيرام خان كوردى فهريمانلو و خان محهمهدهخان كوردى ئستاجلو دو له فهريمانده ديارهكانى كوردن كه هاوسهري دو خوشكى شا ئيسماعيل و له فهريمانده ديارهكانى سهفهوى بون (توحدى، 1401، ج1، 30)، محهمهدهخان كه والى دياربهكر و فهريماندهى بهشى چهپى سوپاى سهفهوى دهبيته، له جهنگهكهدا دهكوژريت و دياربهكريش دهكهويته دهست دهولهتى عوسمانى (سيورى، 1389، 39-44).

شكستى سهفهويهكان له شهرس چالديران و گرتى شارى تهبريز و كوشتنى ژمارهيهك له فهريمانده كوردهكانى لايهنگيرى سهفهوى، سههتايهك دهبيته بو كوچكردنى هوزى كوردى چهمشگهزهك بهرهو قولايى سنورهكانى ئيران (باقرزاده و دلبرى، 1402، 8). دواتريش شا ئيسماعيلى سهفهوى بهشيك لهو كوردانه دهگوازيتتهوه بو خوراسان و له ناوچهى (لايىنى نوئ) نيشتهجيتان دهكات (پاپلى يزدى، 1371، 78)، مهكزى لهسهفهرينامهكهيدا بو باكورى ئيران باس لهوه دهكات كه ژمارهيهك له كوردهكانى خوراسان له سهردهمى شا ئيسماعيل له كوردستانهوه بو ناوچهكانى خوراسان دهگوازيتتهوه (مكزى، 1359، 175). گروهپيكي ديكه له خيله كورديهكانى فههرهمانلو، ماميانلو، پالكانلو و سوڤيانلو له ناوچهكانى رۇژئاواى ئيران له كوردستان و نازهريبايجانهوه دهگوازيتتهوه بو خوراسان، ئهه خيلا نه يه كههين گروهپى كورد بون كه سهردهمى سهفهويهكاندا راگوژيرابن بو ههريئى خوراسان (رحمتى، 1396، ج2، 5).

ههروهها له سهردهمی شا تهههماسی یه کهم، بهشیک له خیله کانی چگینی و سیامه نسوری بهسه رۆکایه تی بۆداق به گی چگینی و خهلیل به گی سیامه نسوری ده گوازیته وه بۆ خوراسان (بابا مردوخ، 1382، ج3، 403؛ ئەمین زه کی، 2004، 260). به لām به شیک زۆری میژونوس و گه ریده کانی خوراسان، پینانویه شه پۆلی فراوانی کۆچ و راگۆیزانی کورد بۆ خوراسان، سهردهمی شا عه باسی یه کهم رویداوه (توحدی، 1368، 74؛ فیلد، 1343، 299؛ جابانی، بی تا، 25؛ پاپلی یزدی، 1371، 79؛ طاهرزاده، 1383، 20؛ میرنیا، 1361، 12؛ دالمانی، 1378، ج2، 96 و 97). له م قۆناغه دا، به شیک له هۆزه کانی کۆنفیدراسیۆنی کوردی چه مشگه زه ک، کۆچیان پیکراوه بۆ ناوچه کانی که رکوک، سلیمانی و رۆژئاوای کرمانش، دواتر له ویشه وه گۆیزراونه ته وه بۆ خوراسان و دواتر له سهردهمی شا عه باسی یه کهم، له ناوچه جیاوازه کانی خوراسان، نیشته جی ده کرین (منتخب الملك، 1397، 85).

شه پۆلی فراوانی راگۆیزانی کورد بۆ خوراسان به فه رمانی شا عه باس و له ده وره به ری سالی 1007ك (1598-1599ز) ده ستیپیکردوه، به راده یه ک زۆر بوه که هه ندیک له میژونوسان به سه ره تای راگۆیزانی فراوانی هۆزه کوردیه کانی بۆ هه ریمی خوراسان داده نین (شاهین فر، 1370، 22). سایکس و دالمانی باس له وه ده کهن که شا عه باس ژماره یه کی زۆر کورد له خوراسان نیشته جیده کات (سایکس، 1363، 18؛ دالمانی، 1378، ج2، 96 و 97). ئەمه ش له وه وه سه رچاوه ده گریت که، شا عه باسی یه کهم له گه ل ده ستبه کاریونیدا، پلانی شوین گۆرکپییکردنی هه بوه به خیل و نه ته وه جیاوازه کانی (هرن، 1314، 91)، کوردیش پشکی شیری له و شوینگۆرکپییه دا به رکه وته، بۆیه له سالی 1596ز/ 1005 ك، بپارده دات به شیک له کورده کانی به ربه ریه تی شاعه لی (شاقولی سولتانی) میری چه مه شگه زه ک بگوازیته وه بۆ ناوچه کانی خار و وه رامین (رحمتی، 1396، ج2، 7؛ صمدزاده گلستان، 1394، 54)، هه ره وه ها نوسه ری (مطلع الشمس) باس له وه ده کات که به فه رمانی شا عه باسی یه کهم، کوردانی هۆزی چه مشگه زه ک که ماوه ی دو سی سالتیک بو له ناوچه کانی نازه ربایجان و مه هاباد گوازارابونه وه بۆ وه رامین، له وئوه کۆچیان پیده کریت بۆ خوراسان (اعتماد السلطنه، نسخه خطی، ج1، 158). دواتریش دوا ی گفتوگو له گه ل به شیک له سه رۆک خیله کانی کوردی ناوچه که، سه رانی کورد هانده دات که کۆچ بکه ن بۆ خوراسان، به مه ش کۆچی گه وره ی میژوپی کوردان له سنوره کانی تاران، خار و وه رامین به ره و خوراسان ده ستیپیده کات (توحدی، 1374، 122؛ باقرزاده و دلبری، 1402، 10). هه ریویه عه لی ره حمه تی، سهردهمی شا عه باسی یه کهم به قۆناغیک گزنگ بۆ کۆچی کوردان بۆ خوراسان ده زانیت و به لیشاوی گه وره ی کۆچی کوردان بۆ خوراسان باسی لئوه ده کات (رحمتی، 1396، ج2، 8).

ههروهها له سه روبه ندی ده رکه وته نی نادر قولی وه ک فه رمانده یه کی به هیژ و دیاری خوراسان و ئیران، کۆچکردن و راگواستی کورد له ناوچه جیاوازه کانی ئیرانه وه بۆ خوراسان به رده وای ده بیت، به شیویه ک که له ماوه ی شه ش سالدا (1730-1736ز) ژماره یه ک له کوردانی نازه ربایجان، فارس و عیراقی عه جه م، ژماره یه ک له خیله کوردیه کانی هه فته لنگ، چوارله نگ و به ختیا ری، ژماره یه کیش له خیله کانی گورجی (صمدزاده گلستان، 1394، 68) و گروپیک له خیله کوردیه کانی زهنگه نه، به ختیا ری، زه ند، ئەرده لان، که له ور و مه له کشاهی راده گۆیزیت بۆ خوراسان (رحمتی، 1396، ج2، 8)، هۆزی زه ند که له ناوچه ی مه لاییر خاوه ن ده سه لات ده بن، هه رله و ماوه یه دا، باباخانی کوردی چاپشلو هه ندیک له سه رۆک خیله کانی هۆزه که ده کوژیت و به شیک هۆزه که کۆچ پیده کات بۆ ناوچه کانی خوراسان، به شیکیان ده بنه جه نگاوه ر له سوپای نادر (رستم الحکما، 2537، 13؛ اکبری مهربان، 1388، 128).

ههروهه ک نامازه ی بۆکرا، سه ره رای ئه وه ی که ژماره یه کی زۆرر کورد له قۆناغه جیاوازه کانی راگۆیزراون یان کۆچیان کردوه بۆ خوراسان، به لām کۆچ و راگواستی کوردان له سهردهمی نادر شا، ته نها به ئاراسته ی خوراسان نه بوه، به لکو کۆچی پپچه وانه ش له خوراسانه وه به ره و ناوچه کانی دیکه ئەنجام دراوه، بۆ نمونه ژماره یه ک له کورده کانی زه عفه رانلوی خوراسان له شاری قوچانه وه گواستوه ته وه بۆ ناوچه ی خالخال و تالش (صمدزاده گلستان، 1394، 70)، رودبار، ده ره له نه بری خالخال له ئەرده بیل، نازه ربایجانی رۆژه لات، شاهین دژ، ته کاب و چارویمای نازه ربایجانی رۆژئاوا و قه زوین (رحمتی، 1396، ج2، 8)، چه ند خیزانیک

له خيلى عمارلو له خوراسانهوه گواستوهتهوه بو گيلان (پاپلى يزدي، 1371، 80)، به شتيك لهم كوردانه له ناوچه نوپيه كانيان، كورد بون و خوراسانى بون دهبيته ناسنامهيان و دواتر له ناوچه نوپيه كهيان، به كوردانى خوراسان دهناسرين (رحمتى، 1396، ج2، 8). له ديارترين هوكاره كاني ئەم كۆچى پيچهوانه يهش وهك: جياكردنهوه و دورخستنهوهى كوردانى خوراسان له يه كترى به ئامانجى په رته وازه كردنيان و لاواز كردنيان له خوراسان، سهركوتكردنى شوپش و ناره زاييه كاني ناوچه كاني گيلان كه دژى حكومهتى ناوهندي ئه نجاميان ددها، به رپه رچدانه وهى هيرشى سوپاي روس و پاراستنى سنوره كاني ئيران له ناوچه كاني خالخال (صمدزاده گلستان، 1394، 72).

تهوهرى دوهم:

جوگرافىاي ناوچه كوردنشينه كان و ناوى كوردستان له خوراسان:

به هوى ئه وهى كورده كان له روى پي كهاتهى كۆمه لايه تي و خيلايه تيبه وه جياوازيون و له چهند قونايگي جياوازا كۆچيان كردوه و راگويزراون بو هه ريمي خوراسانى گه وره، بوپه به شيويه كي گشتى له ناوچه جياوازه كاني هه ريمه كه دا بلاوبونه ته وه و نيشته جييون و له ئيستاشدا له به شتيك له ولاتانى دراوسىي باكور و باكورى خوره لاتي ئيران، كوردبوني هه يه، له خوراسان و له نيو سنورى ئيستاي ئيران، له راز و جه رگه لان له بجنورد تا كه لاتي نادري و به دريژايي سنورى جوگرافى له گه ل توركمانستان، تا شاره كاني نه يسابور، سه بزه وار، مه شههد و چناران بلاوبونه ته وه، ته نانه ت دانيشتوانى ره سه ني هه نديك ناوچه ي خوراسان وهك مانه و سملقان، له نيو كورد و هۆزه كۆچه ريبه كاني ديكه دا تواونه ته وه و به هوى زورينه بوني ژماره ي كورد، وهك دانيشتوانى ره سه ني ناوچه كه يان ليه اته وه و كه لتورى كوردى بوته كه لتورى زال له به شتيكي زورى ئه و ناوچه يه (اسلامى نژاد، 1387، 136).

ئه سه ته خرى له باسكردنى ناوچه كاني كوهستان (قوهستان) و ته بسين له هه ريمي خوراسان، ئامازه به وه دهكات كه ناوچه ي كوستان و ساردن و له نيو ئه و شار و ناوچانه دا، دهشت و ببابانى فراوان هه يه كه ئازه لدارانى كورد و خه له ج تيدا نيشته جيون (اصطخرى، 1340، 216)، هه روه ها له باسكردنى نيوان شاره كاني ديكه شدا، ئامازه ي به وه كردوه كه له نه يسابوره وه تا كوتا سنورى خوراسان له ناوچه ي قۆمس، چهند ناوچه يه كي كوردنشين هه يه، له نزيكي ئه سه د ئاباد هه وت ناوچه، له وئوه تا دامغان پينج ناوچه، له نه يسابور تا سه ره خس شهش ناوچه و له وئوه تا شارى مهر و شهش ناوچه و له وئوه تا كه ناره كاني روباى جه يهون شهش ناوچه ي نيشته جييونى كورد هه يه (اصطخرى، 1340، 222). هه روه ها (ثين هه وه ل) يش ئامازه ي به بونى كورد له هه نديك ناوچه ي هه ريمي خوراسان كردوه، له باسى شارى ئه ندخود له ناوچه ي چوزجان، ئه وه رونده كاته وه كه ئه ندخوند شارىيكي بچوكه و هه وت گوندى هه يه كه مالى كورده كانن و مهر و حوشتر به خيوده كه ن (ابن حوقل، 1366، 177)، هه روه ها له ناساندنى شاره كاني قوهستاندا ئامازه ي به وه كردوه كه، ناوچه ي كوستانى ساردن، گونده كانيان تاراده يه ك له يه كه وه دوره و له نيواندا ببابان هه يه، كورده ئازه لداره كان تيدا مهر و حوشتر به خيوده كه ن (ابن حوقل، 1366، 180).

(كلويخو) ش له گه شته كه يدا بو سه مه رقه ند و تيبه ريبى به ناوچه كاني خوراساندا له ده وره بوى سالى (1404ز/ 807ك)، باس له وه دهكات كه نزيكه ي يهك فه رسه خ (6000 مه تر) پيش گه يشتنى به شارى نه يسابور، به ئوردوگايه كي كوردنشين گه يشته كه نزيكه ي 400 چادر بو، هۆزى ئه لوارى (كه كوردن) تياياندا نيشته جييون، جگه له و چادرانه هيج خانو و مالى ديكه يان نه بو، كۆچه رى بون و گه رميان و كوستانيان كردوه و سه رقالي ئازه لدارى بون، به گشتى نزيكه ي 20 هه زار حوشترىان بو، له ژير فه رمانه واپى ته يمور بون، به ره زامه ندى خويان و له به رامبه ر ئه و له وه رگايانه ي كه پياندراره، سالانه 3 هه زار حوشتر و 15 هه زار مه ريان وهك باج به ته يمور داوه، كه گه يشتونه ته لايان، سه روكه كه يان هاته وه به ده ميانه وه و پيشوازيان ليكردون و ده وه تي ناو چادره كانيان كردون، به پيى كه لتورى خويان كاسه شير و په نير و نانيان پيداون (كلويخو، 1344، 188).

شا ئيسماعيلى سه فه وپيش يه كه مين گروهى خيله كورديه كاني فه ره مانلو، ماميانلو، پالكانلو و سؤفيانلو ده گوازيته وه بو هه ريمي خوراسان و له بنارى چياكاني شا جيهان، هه زار مه سجد و ده ره ده رونگه ر له ده ره گه ز نيشته جييون دهكات (رحمتى، 1396، ج2، 5). له سه رده مى شا عه باسى يه كه م، به شتيكي كورده راگويزراوه كان، له گورگان و قوچان شار دروستده كه ن، دواتر

دابەشەدەین بەسەر هەریەک لە ھۆزەکانی زەغفەرانی، شادلو، عەمارلو و قەرچورلو (ئەمین زەکی، 2004، بەرگی 2، 263؛ طاهرزادە، 1383، 20).

شیایو باسە پێش راگۆزانی و کۆچی کوردان بۆ خوراسان، ھۆزی گرایلی تورک لە شارەکانی قوچان، بجنورد و شیروان نیشتهجی بون، بەلام دواتر کوردەکان، تورکەکان لە ناوچە کە دەردەکەن و خۆیان لە وناوچانە نیشتهجی دەبن (منتخب الملك، 1397، 85؛ تقدیسی، 1400، ج1، 4)، پاش ماوەیە ک سەرۆکی ھۆزی گەورە چەمەشگەزەک، قەرەخان دواي ئەوھى کە دەسەلاتی لە ناوچەکانی باکورى خوراسان بەھێژ دەبیت، شارى شیروان دەکاتە ناوەندی نیشتهجیبونی خۆی و قەلای سەربازی تیدا دروست دەکات، شیروان تا کۆتای سەفەویەکان و پێش جودابونەوھى ھەردو ھۆزی گەورە زەغفەرانی و شادلو، وەک ناوەندی دەسەلاتی کوردەکان دەمێنیتەو، بەلام دواي جودابونەوھى ئەم دو ھۆزە، ناوەندبونی خۆی لە دەستەدات، ھەر بۆیە بەپێی دابەشکردنی نوێی جوگرافیای کوردنیشین، لە چنارانی سەرو تا چنارانی خوارو لە نزیکى بجنورد ھۆزی زەغفەرانی نیشتهجیدەبن، لە چنارانی خوارو تاسملقان دەبیتە ناوەندی نیشتهجیبونی ھۆزی شادلو، ھۆزی کاوانلو (کە یوانلو) ش لە دەورووبەری مەشھەد نیشتهجیدەبن (اعتماد السلطنه، نسخه خطی، ج1، 158؛ شاکری، 1344، 84؛ رحمتی، 2024، 398) و بەشیتەوھى کى پەرتەوازە لە شارەکانی دەرەگەز، قوچان و جوھین بلاو دەبنەو، بەلام شارى رادکان ناوەندی نیشتهجیبونیان دەبیت (فیلد، 1343، 299)، دواي دروستکردنی دەسەلاتی سیاسى و میرنشین لەسەردەمی سەفەویەکان، زەغفەرانی شارى قوچان، شادلو شارى ئەسفەراين و دواتریش شارى بجنورد، دەکەنە پایتەختی دەسەلاتی خۆیان (ئەمین زەکی، 2004، بەرگی 2، 263).

ھەروەھا لە سەردەمی شا عەباسى یە کەم، بەشیک لە ھۆزەکانی کۆنفیدراسیۆنى چەمشگەزەک کۆچیان پیکراوھ بۆ سنورەکانی ئاخال لە بنارى زنجیرە شاخەکانى بەلخ (منتخب الملك، 1397، 85). بابا مەردوخ ئاماژە بەو دەکات کە ھۆزەکانی: زەغفەرانی، شادلو، میانلو، بادلو، سۆفیانی، شێخوانلو و زەیدانی، زۆریەى ئەم کوردانە لە ناوچەى خەبوشان (قوچان)، ھەندیکى دیکەشیان لە شارەکانی بجنورد، دەرەگەز، ئەببوەرد و کەلات نیشتهجی بون (بابا مردوخ، 1382، ج3، 473). ھەروەھا پاپلی یزدی ناوچەکانی چناران، شیروان، قوچان، بجنورد و دەرەگەز بە شوێنى نیشتهجیبونی ھۆزەکانی شادلو، زەغفەرانی، کە یوانلو و عەمارلو ناو دەبات (پاپلی یزدی، 1371، 85). ئەمەش ئەو دەردەخات کە دواي کۆچکردن و راگۆزانی کوردەکان بۆ خوراسان، لەبەشیکى زۆرى ناوچە جیاوازەکانى خوراساندا بلاوبونەتەو و نیشتهجی بون، فراوانى سنورى جوگرافى ناوچە کوردنشینەکانى خوراسان بەرادەيەک بوە کە سەرنجى بەشیکى زۆرى مېژونوس و گەریدەکانى بەلای خۆیدا راکێشاوھ و ئەو ناوچانەیان بە (کوردستان، کوردخانە، کوردستانی خوراسان و کوردستانی رۆژھەلاتی ئێران) ناوبردوھ.

بەشیک لە سەرچاوەکان لە گەل ئاماژەدان بە سنورى ناوچە کوردنشینەکان، باسیان لەوھش کردوھ کە ئەو ناوچەيە بە کوردستان ناسراوھ، ئەو سنورەش بە گشتى لە شارى سەبزوواروھ لە 2 یان 3 جادوھ و بە دورى 2 رۆژ رینگە، دەگەیتە ناوچە جیاوازەکانى کوردستان، کوردستان پیکھاتوھ لە چەندین دۆل کە دەکەونە باکورى شارى سەبزووار و لەرۆژھەلاتیشوھ تا ویلايەتى ھیرات درێژ دەبیتەوھ و بە درێژى 10 بۆ 12 رۆژ رینگە و پانى 2 بۆ 3 رۆژ رینگە دەبیت و زۆرىنە دانیشتوانى ئەو ناوچەيە لە کورد پیکھاتوھ و ژمارەيە کى زۆر ئازەل یان ھەيە (پاپلی یزدی، 1371، 80؛ رحمتی، 1396، ج2، 8). توحدى ئاماژە بەو دەکات کە بە گشتى باکورى خوراسان بە کوردستان ناوبراوھ (توحدى، 1374، 125)، مەکنزى گەریدەي بەریتانى لە گەشتى باکورى ئێراندا، بەشیک لە ناوچە کورد نشینەکانى خوراسان بە کوردخانە (کورد مەحەلە) ناوبردوھ و باسى لەوھ کردوھ کە لە 970 خانو پیکھاتوھ و باجى سالانەیان ھەزار تەمەن بوھ (مەکنزى، 1359، 169 و 170). حەکیم و ئیعتیقاد سەلتەنەش لە دەستنوسەکانیاندا، شارى قوچان، وەک یەکنیک لە شارە دیار و گرنگەکانى کوردستانی خوراسان باس دەکەن و ئەو بەشەي کە وێران بوھ، بە کورد مەحەلە ناوى دەبن (اعتماد السلطنه، نسخه خطی، ج1، 149 و 150، حکیم، نسخه خطی، 370).

به شيوهيه كى گشتى ناوى كوردستان بۆ ئه و شوپنايه به كارده هينرپت كه كورده كان تاييدا ژيان يان ده ژين، ههروهه ك چون كه ئيرانيهه كان به و شوپنايه كه كورده كانى خوراسان تاييدا ده ژين به كوردستان ناوده بهن (بدليسى، 1402، ج1، 163؛ ئەمين زهكى، 2004، بهرگى 1، 15). ههروهه مهروى له عالم آراى نادري دا، له ههه شوپنيك باسى له ناوچه كوردنشيهه كانى خوراسان كرده بپت، به كوردستان ناويهپناوه و زياتر 10 جار ناوى كوردستانى بۆ ناوچه كوردنشيهه كانى ههريى خوراسان به كارهپناوه (مروى، 1364، ج1 و 2، 55، 58، 60-62، 77، 78، 80، 1121، 1193).

تهوهرى سئيهه:

پژيهى دانىشتوانى كورد و رۆل و پنگهه سهربازى و سياسىيان له ههريى خوراسان:

ههروهه ك پيشتر ئاماژهه پيكره، كورد به شتيك نه بهه له دانىشتوانى بنه رپه تي ههريى خوراسان، به لام له سه ردهم و قوناغه جياوازه كاندا، بونه ته به شتيكى گرنگ له به شتي باكورى ههريى خوراسان، له بارهه ژماره و پژيهه كورد له خوراسان، به پي قوناغ و سه ردهم جياوازه كان، ئاماژه به ژمارهه جياواز كراوه. له گه ل ته وه شدا، ئاماريكى راست و ورد له بارهه ئه و خي ل و هۆزه كوردianeه كه كۆچيان پيكرهه بۆ خوراسان له به ردهست نييه، ههريويه گه ريده و ميژونوسان، بۆچونى جياوازيان له بارهه ژمارهه كورد له خوراسان ههيه، به لام ته وه رونه كه كوردانى چه مشگهزه كه له 4 هۆزى زه عفه رانلو، سه عدانلو، كه يوانلو و دوانلو كه به گشتى نزيكهه 114 خي ل و تيرهه كورد پيكهاتون و له خوراسان نيستهه جيكراون (صمدزاده گلستان، 1394، 57).

له به رنه وه، سه رچاوه كان به شيوهيه كى جياواز ژمارهه كوردانى راگويزراو و كۆچكردو بۆ خوراسان يان تۆماركردوه و به زورپيش ئاماژه به سه ردهمى سه فهوى دراوه، شا ئيسماعيلى سه فهوى 4 ههزار خي زانى كورد ته نها له ناوچهه (لايى نوئ) نيستهه جيكردوه (پاپلى يزدي، 1371، 78)، به لام ليشاوى سه رهه كى كۆچ و راگويزانى كورد بۆ خوراسان، له سه ردهمى شا عه باسى يه كه م ته نجام دراوه، بۆيه زورترين بۆچون له سه ر ژمارهه دانىشتوانى كوردانى خوراسان تاييه ته بهم قوناغه كه به پي گيرانه وهى سايكس، شا عه باس ژمارهه به كى زور كورد له شاره كانى قوچان و بجنورد و ده ره گه ز نيستهه جى ده كات (سايكس، 1363، 18)، مهروى ئاماژه به 30 ههزار خي زانى كورد ده كات كه له ئازهر بابجانه وه كۆچيان پيكرابيت بۆ خوراسان (مروى، 1396، ج1، 5)، به لام توحدى ئاماژه به نزيكهه 45 ههزار خي زانى كوردى چادر نشين ده كات كه له ناوچه كانى ئازهر بابجانه وه گوازابي تنه وه بۆ خوراسان (توحدى، 1368، 73)، هه رچه نده ئاماژه به وه ش كراوه كه شا عباس بريارى راگويزانى 40 ههزار خي زانى كوردى داوه بۆ سنوره كانى خوراسان، به لام به هۆى سروشتى جوگرافيا و بارودۆخى ته وكاته وه، نه بيتوانيه 15 ههزار زياتر بگوازي ته وه (پاپلى يزدي، 1371، 79؛ طاهرزاده، 1383، 51)، بۆيه هه نديك له سه رچاوه كان ژمارهه كوردانى راگويزراو بۆ خوراسان له لايه ن شا عه باسه وه به 15 ههزار خي زان تۆماركردوه (ياسمى، 1369، 207؛ احمدى، 1391، 78) هنرى فيلد ئاماژه به زانيارى زياتر ده كات و ژمارهه كوردانى خوراسان له پيش سالى 1892ز به 250 ههزار كه سه هه ژمار ده كات كه شا عه باس رايجواستون بۆ خوراسان و له 15 ههزار خي زان پيكهاتون له هۆزه كانى شادلو، زه عفه رانلو، كه يوانلو و عه مارلو (فيلد، 1343، 790 و 791).

ههروهه ميرنيا ته وهى تۆماركردوه كه 40 ههزار خي زانى هۆزى چه مشگهزه كه ماوهى دو سئ سائيك بو له ناوچه كانى ئازهر بابجان و مه هاباد گوازابونه وه بۆ وه رامين، له وپوه كۆچيان پيده كرپت بۆ ههريى خوراسان (ميرنيا، 1361، 12). به شيوهيه كى گشتى، به شتيكى زورى ميژونوسان هاويران له سه ر ته وهى كه له سه ردهمى شا عه باس 40 ههزار خي زانى كورد راگويزراون يان كۆچيان كرده بۆ خوراسان (اعتماد السلطنه، نسخه خطى، ج1، 158؛ رحمتى، 1396، ج2، 8؛ دالماني، 1378، ج2، 96، 97؛ شاهين فر، 1370، 20)، هه نديك ژمارهه له وه زياترپيش ئاماژهه بۆ كراوه وهك 45 تا 50 ههزار خي زان (توحدى، 1401، ج1، 36 و 41).

له كۆتاييه كانى سه ردهمى سه فهوى، راگويزانى كورد به شيوهيه كى فراوان به ردهوام ده بيت كه 50 بۆ 60 ههزار خي زان له ئازهر بابجان و عيراقى عه جه م و فارس، 13 ههزار خي زان له خي لكانى هه فته لنگ، چوارله ننگ و به ختيارى، 6 ههزار خي زان له

خیله کانی گورجی ده گوزارینه وه بو هه ریمی خوراسان (صمدزاده گلستان، 1394، 68). ههروهه ها له سه رچاوه کاند، هه مان جیاوازی له باره ی ریزه ی راگوئیزان و کوچی کورد بو خوراسان له سه رده می نه فشار به دیده کریت، له سه ره تای ده رکه وتنی نادر دا، نزیکه ی 600 خیزانی کورد له قوچان و دهوروبه ری ژیاون (اکبری مهربان، 1388، 31، 32)، 44 هه زار خیزان له هوزی به ختیاری و کوردانی دیکه کوچ پیده کات بو خوراسان (اورنوا و اشرفیان، 1356، 268).

ئه وهی که رونه ئه وهیه که ژماره یه ک خیزانی کورد له خیل و هوزه جیاوازه کان راگوئیزاون یان کوچیان کردوه بو خوراسان و له ناوچه جیاوازه کان نیشته جیبون، به لام به هوی نه بونی ئاماریکی راست و دروست له باره ی ریزه و ژماره ی دانیشتوانی کورد له خوراسان، زه حمه ته بتوانریت ژماره ی کورد له خوراسان له پیش ده ولته قی قاجار دیاریبکریت. سه رچاوه کانیش به گشتی ئامازه به 15 تا 60 هه زار خیزان ده دن، به لام به سه رنجدان له بارودوخی ئه وکاتی ناوچه که و رهوشی ژیاونی کوچه ری کومه لنگه ی کورده واری و ململانی نه ته وه پی، خیله کی و ناوچه ییه کان، به زه حمه تی ده زانین که هیچ ده سه لاتیک توانیبیتی له ماوه یه کی که مدا 60 هه زار خیزان بگوازیتته وه له رۆژئاواوه بو رۆژه لاتی ئیران که زیاتر له 1500 کیلومه تر ده بیت، به لام ده گونجیت ته وه بگوتریت که سه ره تکانی ده رکه وتنی ده ولته تی سه فه وی، 15 هه زار خیزانی کورد راگوئیزاون بو خوراسان و دواتر تا کۆتاییه کانی سه فه وی، ئه م ریزه یه زیادیکردبیت بو 50 تا 60 هه زار خیزان و زیاتریش.

هه ره له سه ره تای نیشته جیبونی کورد له هه ریمی خوراسان، به هوی سنوری جوگرافی فراوان و زوری ژماره یان و پیکه وه بونیان له چوارچیه ی هوز و خیلدا، رۆل و کاریگه ری دیاریان له گۆرانکارییه کانی خوراسان هه بوه، چه ندین که سایه تی دیاریان تیدا هه لکه وتوه، هه ره له سه ره تاشه وه به شیکیشیان له کاروباری سه ربازیدا به شدارییان کردوه و بونه ته هیزیک له سوپای غه زنه وه ییه کان و خودی سولتان مه حمودی غه زنه وی (پاپلی یزدی، 1371، 77؛ صمد گلستان، 1394، 46).

پینگه و هیزی کوردانی خوراسان له سه رده می سه فه وه ییه کان زیاتر ده بیت و به هرام به گی کوردی قاره مانلو، له لایه ن شا ئیسماعیلی سه فه وی له سالی 918هـ، (1512-1513ز) ده کریتته فه رمانه وه ی خوراسان و به لئخ (رحمتی، 1396، ج 2، 6). له سه رده می شا ته هماسی یه که م ئه غلان بوداقی چگینی ده بیتته فه رمانه وه ی خه بوشان (قوچان) (پاپلی یزدی، 1371، 78)، خه لیل خان به گی سیامه نسوری له سالی 1553ز، پله ی میری میران (امیر الامرا) ی پیده دریت و دواتر به شیک هوزه که ده گوازیتته وه بو خوراسان (بدلیسی، 1402، ج 1، 324) و له ئه سفه رایین نیشته جی ده بن (رحمتی، 1396، ج 2، 6)، فه ره ادی قاره مانلو نازناوی (رکن الدوله) وه رده گرت که دوا ی شا، دوه مین پله ی جیه جیکردن بوه، دواتر شا، به هاوکاری ئه بوموسلیم خانی کوردی چاوشی و که چه ل قوبادی کورد رو له شاری مه شه د ده کات (فیروزه، بی تا، 28).

له سه رده می شا عه باسی یه که م، کورده راگوئیزاوه کانی خوراسان، له ناوچه کانی گورگان و قوچان شار دروستده که ن و یه کیک له میرانی کۆنفدراسیۆنی چه مشگه زه ک ده بیتته فه رمانه وه ی ناوچه کوردیه کان (ئه مین زه کی، 2004، به رگی 2، 263؛ طاهرزاده، 1383، 20). هوزی زه عفهرانلو، له شاری قوچان، میرنشینی سه ربه خو ی زه عفهرانلو داده مه زرین و که مترگو ی به فه رمان و رینماییه کانی حکومه تی ناوه ندی ده دن، جگه له ناردنی ریزه یه کی دیاریکراوی سالانه له باج و خه راج، په یوه ندیه کی ئه وتویان له گه ل ده سه لاتی ناوه نددا نابیت (بابامردوخ، 1382، ج 3، 473)، له هه مان کاتیشدا، ئارامی ده گیزنه وه بو هه ریمی خوراسان، له به رامبه ر ئه م خزمه ته ش، شاعه باسی یه که م پله ی میری میران (امیر الامرا، وکیل الاکرا، بیگلهر به گ، ئیلخان) به شاعه لی خانی سه رۆکی کۆنفدراسیۆنی چه مشگه زه ک ده دات و نازناوی شاقولی سولتان (اعتماد السلطنه، نسخه خطی، ج 1، 157)، واته سولتانی خزمه تکاری شای سه فه وی پیده به خشیت (توحیدی، 1374، 122)، به مه ش یه که م که س له زنجیره ی میرانی هوزی زه عفهرانلو ده بیتته میری میرنشینی زه عفهرانلو له قوچان (بابامردوخ، 1382، ج 3، 474). له سه ردانی شاعه باس بو قوچان سالی 1011هـ (1602-1063ز)، سه ره رای پیدانی پله ی بالا به شاقولی سولتانی چه مشگه زه ک و دیاریکردنی وه ک میری هوزی چه مه شگه زه ک، ناوچه کانی ئه لکای ده رون (ئه بیوه رد و نه سا و ده رون) یشی پیده به خشیت (میرنیا، 1361، 12).

هه‌روه‌ها به‌هۆی هاوکاریکردنی له‌جه‌نگی دژی عه‌بدولموئمین خانی حاکی ئۆزیه‌ک له‌ سالی 1001ك (1592-1593ز) شاعه‌باسی یه‌که‌م پاداشتی ئوغلان بو‌داق خانی چگینی ده‌کات و پله‌ی میری میران (امیر الامرای پیده‌به‌خشیت و پینج له‌ کوره‌کانی ده‌کاته ده‌سه‌لاتداری سوپا له‌ ناوچه‌که (بابامردوخ، 1382، ج3، 403)، خودی میر ئوغلان بو‌داق خانی چگینیش ده‌کات به‌ فه‌رمانه‌وای شاری مه‌شه‌د (حکیم، نسخه‌خطی، 303؛ موکریانی، 1946، 3)، ئه‌مه‌ش ده‌بیته‌هۆی ئه‌وه‌ی که ژماره‌ی کوردانی خوراسان رو له‌ زیادیون بکه‌ن و چه‌ندین که‌سایه‌تی کورد پیگه‌ی بالای حکومی وه‌ریگرن (صمدزاده‌گلستان، 1394، 51).

له‌ سه‌رده‌می شا‌عه‌باسی دوهم (1642-1666ز/ 1052-1077ك)، نه‌جه‌فقولی زه‌نگه‌نه‌ ماوه‌یک ده‌بیته‌ والی شاری مه‌رو، دوای ئه‌وه‌ش له‌ هیژشی سه‌ر قه‌نده‌هار، روئی دیاری ده‌بیته‌، به‌ پله‌ی میری میران، له‌ قه‌نده‌هار دیاری ده‌گریت (بابا مردوخ، 1384، ج3، 443). له‌ سه‌رده‌می شا‌ سوئتان حسین (1694-1722ز) بارودۆخی ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی ئالۆز ده‌بیته‌ و خوراسان و ئه‌سفه‌هانی پایته‌ختیش ده‌که‌ونه‌ به‌ره‌یژی سوپای مه‌حمودخانی ئه‌فغان و ده‌ست به‌سه‌ر ئه‌سفه‌هانی پایته‌ختدا ده‌گریت، دواتر شا‌ ته‌هماسبی دوهم، بو‌گرته‌وه‌ی شاری مه‌شه‌د، له‌ سالی 1139ك (1726-1727ز) په‌نا بو‌ کوردانی خوراسان له‌ خه‌بوشان (قوچان) ده‌بات و له‌ نامه‌یه‌که‌دا داوای هاوکاریان لیده‌کات، ئه‌وانیش به‌ده‌م داواکه‌یه‌وه‌ ده‌رو و ده‌بنه‌ به‌شیک له‌ سوپای نادر قولی (دواتر نادر شا) که‌ له‌ وکاته‌دا فه‌رمانده‌ی سوپای سه‌فه‌وی ده‌بیته‌ و ده‌توان سوپای ئه‌فغانیه‌کان له‌ مه‌شه‌د ده‌ریکه‌ن (جنتی، بی تا، 27؛ پروانه‌ به‌لگه‌نامه‌ی 1 له‌ پاشکو). دواتریش نادر به‌هاوکاری فه‌رمانده‌ کورده‌کانی قوچان و ده‌رگه‌ز، ده‌توان ئه‌سفه‌هانی پایته‌ختی سه‌فه‌وی له‌ ده‌ست ئه‌شرف خانی ئه‌فغانی وه‌ریگرنه‌وه‌ و زیانی زوریان پێ بگه‌یه‌نن (میرنیا، 1361، 25).

دوای تیکچونی په‌یوه‌ندییه‌کانی نادر قولی و شا‌ ته‌هماسبی دوهم له‌ سالی 1727ز، نادر هیژش ده‌کاته سه‌ر قوچان و دوای سه‌رکه‌وتنی، هیژه‌ کوردیه‌یه‌کان ده‌کاته هاوپه‌یمانی خۆی و به‌هاوکاری کورد ده‌سته‌سه‌ر خوراساندا ده‌گریت (اورنوا و اشرفیان، 1356، 62). دواتریش کورده‌کانی چه‌مشگه‌زه‌ک ده‌بنه‌ به‌شیک سهره‌کی له‌ هیژه‌کانی نادری ئه‌فشار و یه‌که‌م له‌شکری 400 که‌سی کوردانی قه‌راچورلو به‌ فه‌رمانده‌ی نه‌جه‌ف سوئتان ده‌توان بگه‌نه‌ ناوچه‌کانی ئه‌فغانستان و هیژه‌کانی ئه‌فغانی به‌ سه‌روکایه‌تی ئه‌شرفخانی ئه‌فغانی له‌ خوراسان دوربخه‌نه‌وه‌، هه‌روه‌ها سوپای کوردانی خوراسان به‌راده‌به‌ک به‌هیژده‌بن که‌ له‌ سالی 1734ز، به‌ سه‌روکایه‌تی ره‌زاقولی خانی زه‌عفه‌رانلو و ته‌هماسب قولی خانی جه‌لایری، نزیکه‌ی 15 هه‌زار هیژی سواره‌ به‌ره‌و سنوری کرماشان به‌رپیده‌خه‌ن بو‌ریگری له‌ هیژش و پێش‌ه‌وی زیاتری سوپای عوسمانی له‌و ناوچه‌یه‌ (باقرزاده‌ و دلبری، 1402، 13).

به‌ هۆی به‌هیژی رو‌ل و پیگه‌ی کورده‌کان له‌ خوراسان، که‌سایه‌تی و فه‌رمانده‌کانی ناوچه‌که‌ و ته‌نانه‌ت خودی شا‌ و شازاده‌کانیش هه‌ولی ئه‌وه‌یان داوه‌ خۆیان له‌ کورده‌کان نزیک بکه‌نه‌وه‌ و ژنوژنخواریان له‌ گه‌لدا ئه‌نجام بده‌ن، ته‌هماسب قولی خان (نادر شا)، له‌سه‌ره‌تای ده‌رکه‌وتنیدا، هه‌وله‌دات خۆی له‌ کورده‌کان نزیک بکاته‌وه‌ ده‌چیته‌ خوازینی کچی شوکریه‌گی کوردی شیخوانلوی میری قوچان و سام به‌گی سه‌روکی کۆنفدراسیۆنی چه‌مشگه‌زه‌ک (میرنیا، 1361، 50)، له‌وکاته‌دا، سام به‌گ کوری قه‌راخان (1142-1155ك)، خاوه‌نی ته‌واوی ده‌سه‌لاتی خوراسان ده‌بیته‌ و ده‌سه‌لات و هیژی له‌ والی خوراسان زیاتر بوه (توحدی، 1401، ج1، 78).

هاوکات هه‌ریه‌ک له‌ شا‌ ته‌هماسبی دوهم و نادری ئه‌فشاری، هه‌ولیانده‌دا له‌ ریگه‌ی هاوسه‌رگیری له‌ گه‌ل بنه‌مانه‌ی سام به‌گ، خۆیان له‌ کورده‌کان نزیک بکه‌نه‌وه‌، نادر به‌ هۆی ئه‌وه‌ی که‌ سوپا سالار بو، ده‌یویست به‌ نزیکبونه‌وه‌ له‌ کوردانی خوراسان پیگه‌ی خۆی له‌ ناوچه‌که‌دا به‌هیژ بکات، شا‌ ته‌هماسبیش باش له‌وه‌ تیگه‌یشتبو که‌ خزمایه‌تی دروستکردن له‌ گه‌ل میرانی کوردی خوراسان، ده‌بیته‌ هۆی به‌هیژکردنی پیگه‌ و ده‌سه‌لاتی له‌ ناوچه‌که‌، له‌ نیو ململانی خوازینی کچی سام به‌گ، چه‌ندین که‌س به‌ هۆی پیکدادانی سوپای نادر و شا‌ ته‌هماسبی دوهم ده‌کوژرین، سه‌ره‌رای ویستی میر سام به‌گ به‌ دروستکردنی خزمایه‌تی له‌ گه‌ل

شای سهفهوی، به لأم نادر سهرکهوتو ده بئیت (اعتماد السلطنه، نسخه خطی، ج 1، 165؛ بابا مردوخ، 1384، ج 3، 475) و هاوسه رگیری له گه ل سه نه م خانم (قه مەر ته لعت، گه وه هر تاج) ی کچی میر سام به گ ده کات (منتخب الملك، 1397، 87). ههروهها له سه رده می ته فشاری میره کورده کانی خوراسان هیزی به کلاکه روهه بون و رۆلی دیاریان هه بوه له چه سپاندن و جیگیرکردنی ده سه لاتی نادر شا، له ئاماده کاریه کانی نادر بو نه ورۆز و بانگه یشتی میر و فه رمانه واکانی ناوچه که به مه به سستی کو بونه وهی ته نجومه نی گه وهی نیشتمانی له ناوچهی دامغان (ده شتی موغان) له سالی 1736ز به مه به سستی دیاریکردنی نادر وهک شای ئیران و مه راسیمی تاج له سه رنانی له 8 مارس 1736ز/ 22 شوال 1148ک (رضازاده شفق، 1403، 49 و 51؛ اوتر، 1363، 136). ژماره یه ک له میر و فه رمانده کانی کوردی خوراسان بانگه یشت ده کرین به شداری تیداده کن، سام خان وهک نوینه ری خوراسان به شدار ده بئیت و دوای ئیبراهیم خانی برای نادر، دوهم که س ده بئیت سه ردانی لای نادرشا و پیرۆزیایی لیده کات (توحدی، 1401، ج 1، 146)، دواتریش نادر شا عبدالباقی خان کوردی زهنگه نه که سایه تی کوردی خوراسان وهک نوینه ری تایبه تی خوئی رایده سپریت و رهوانه ی ده رباری عوسمانیه کانی ده کات بو ته وهی هه وایی ده سته کاربونی پاشای نوپی ئیران به عوسمانیه کان بگه یه نئیت (اکبری مهربان، 1388، 51؛ رضازاده شفق، 1403، 01، 171)، و باباخانی کوردیش ماوه یه ک ده کریته والی خوراسان (اورنوا و اشرفیان، 1356، 127).

دوای تاج له سه رنان، نادر شا به فه رمانیکی شاهانه، پۆستی فه رمانه واپی ناوچه ی خه بوشان و پله ی میری میران (ئیلخان، خانی خانان) ده دات به محمه ده حسه ی خانی ژنبرای و له شوینی میر سام به گی باوکی ده بئته فه رمانه وای ناوچه ی شیروان (ده فی فه رمانه که له: منتخب الملك، 1397، 163 و 164؛ شاکری، 1344، 88)، له کو تاییه کانی سالی 1157ک (1744-1745ز) حاتم خانی کوردی خپلی بادلو، له لایه ن نادرشای ته فشاره وه ده کریته والی ویلایه تی فارس، به لأم به هوئی ته وهی مامه له ی له گه ل خه لک نه رم بوه و نه یویستوه باج و خه راجی زور له خه لک کو بکاته وه، دو سال دواتر له والیه تی لاده بریت (بابا مردوخ، 1384، ج 3، 476؛ اسدی فر، 1396، 158). ته نانه ت له دوای هوژی ته فشار، کوردانی نیشته جی ده ره گه ز و ته ببوه رد له خوراسان، رۆلی دیار و پۆستی بالای سه ربازیان له سوپای نادرشا دا هه بوه (اورنوا و اشرفیان، 1356، 118؛ بابا مردوخ، 1384، ج 3، 474؛ منتخب الملك، 1397، 164)، حاجی خانی کوردی چه مشگه زهک، توپی له شکر نادر بوه، جه عفه رقولی به گی چه مشگه زهگ، نه جه فقولی به گی چه مشگه زهک، حه سه ن خانی زه عفه رانلو (بابا مردوخ، 1384، ج 3، 474؛ منتخب الملك، 1397، 164) و محمه ده دخان، له فه رمانده به هیزه کانی نادر شا بون و باباخانی کوردی خورم ئابادی کراوته فه رمانه وای شاری هیرات (اورنوا و اشرفیان، 1356، 122).

به یوه ندیبه کانی کوردانی خوراسان و نادر شا، هه ر به وشپوه یه نامینیته وه و ناکوکیان ده گاته ئاستیک که خودی نادر به ده سستی کوردانی قوچان ده کوژریت، ته ویش دوای ته وهی نادر شا کو تایی به جهنگه کانی له گه ل ده و له تی عوسمانی ده هینیت، هه و لده دات گورانکاریه ک له ناو خوئی ئیران ته انجام بدات، تاراده یه ک مامه له ی له گه ل کورد دا توند ده بئیت (ئه مین زه کی، 2004، به رگی 2، 151 و 152)، باج و خه راجیکی زور له سه ر هوژه کوچه ریه کان داده نئیت و ته نانه ت داوای باجی هه لپه سپردراوی سی سالی رابردوش ده کات (هرن، 1314، 104)، ته مه ش ده بئته هوئی ناره زایی کورده کان و به شیکی زوریان سوپای نادر جیده هیئن (اورنوا و اشرفیان، 1356، 111)، چه نندین ناره زایی و راپه رین له له ناوچه جیاوازه کانی خوراسان روده دات، دیارترین و کاریگه رترینان شو رشی کوردانی قوچان ده بئیت (مروی، 1364، ج 3، 1195)؛ بامداد، 1371، ج 2، 136) نادر شا بو ربه رپوبونه وه یان، سوپا به ریده خات و له گوندی فه تح ئاوی نزیك قوچان سوپا کو دده کاته وه (بابا مردوخ، 1384، ج 3، 474؛ رضازاده شفق، 1403، 224).

ئه م له شکرکیشیه ی نادر شا بو سنوره کانی میرنشینی زه عفه رانلو، ده بئته هوئی نیگه رانی فه رمانده کورده کانی سوپای نادر شا، وهک: محمه ده جه عفه ر خانی زه عفه رانلو و ئیبراهیم خانی که یوانلو، ته مانه و کو مه لئیکی دیکه له نئو له شکر و سوپای نادر،

پيکه و به نهیني كۆده بنه وه، له پلانیكدا، رۆژی يهك شه ممه 20 حوزهرانی 1747/11 جه مادی دوه می 1160ك، نادر شا ده كوژن (بامداد، 1371، ج2، ص، 136؛ بابا مردوخ، 1384، ج3، 474).

سه رباری ئه وهی كه موسا به گي ئه فشار و محمه د قولى خانى قاجار به كوشتنى نادر شا تۆمه تبار ده كرپن (مروى، 11364، ج3، 1196؛ استرآبادى، 1341، 20 و 26) به لام په نجه ی تۆمه تيش بۆ هه ريه ك محمه د قولى خانى كورد، كورى مير سام خانى ميرنشى زه عفرانلو له قوچان، كه هاوكات زه ربا و سه رۆكى ده ستهى پاسه وانانى نادر شا بوه ياده كيشريت (اسدى فر، 1396، 159) وهك بكورى نادر شا (ميرنيا، 1361، 46) يان وهك به شداروبيه ك له پيلانى كوشتنه كه دا باسيان ليوه كراوه (بابا مردوخ، 1384، ج3، 475). دواى كوژرانی نادر شا، مه مش خانى كورد ده بپته فه رمانه وای شارى مه شه ه د (اكبرى مه ربان، 1388، 126).

ته وه رى چواره م:

هۆكاره كانى راگويزان و كوچى كورد بۆ هه ريمى خوراسان:

له باره ی هۆكارى كوچ و راگويزانى كورد بۆ خوراسان، ده توانيت نامازه به هۆكاره گه ليكى سه ربارى، ئابورى، ئايى، سزادان، په رته وازه كردن و ته نانه ت كوچى ئاره زومه ندانه بكریت، به لام ئه وهی كه به شپكى زۆرى ميژونوس و گه ريده كان جه ختى لیده كه نه وه، بریتيه له هۆكارى سه ربارى، ئه وپيش به مه به ستى پاراستنى سنوره كانى رۆژه لاتی ئيران له هپرشى دهره كى ئۆزبه كى و ئه فغانيه كان (ئهمين زه كى، 2004، به رگى 2، 263؛ دالمانى، 1378، ج2، 96، 97؛ فيروزه، بى تا، 28؛ احمدى، 1391، 78-86). ته نانه ت له گپرانه وهی زاره كى و ده ماوده می نيو كوردانى خوراساندايشدا، ئه وه باوه كه به مه به ستى پاراستنى سنوره كانى خوراسان له هپرشى ته ته ر و ئۆزبه كى و توركمانه كان، كوچيان پيكراره بۆ خوراسان (موكرىانى، 1946، 1).

ئه وهی جىگى سه رنجه ئه وه يه كه ئه م راگويزان و كوچ كردنه، تايه ت نيه به قوناغىكى ديارىكراو، به لكو بۆ ماوه يه كى درژ به رده دوام ده بيت، به هۆى دورى خوراسان له پايته خت و گرنگى زۆرى ناوچه كه، به رده وام روه بروى هپرشى هپزه دهره كيه كان بوه ته وه و تا نيزكى كرمان يان پيشه رويان كردوه، ئه م هپرشانه له سه ره تاي ده وله تى سه فه وى زياتر ده بن، ته نانه ت دواى هپرشى ئۆزبه ك بۆ خوراسان و گرتنى ته واوى ناوچه كه له سالى 912ك، 1507ز، كاتيك شا ئيسماعيل ناره زاي دهره برپيت، محمه دخانى شه يبانى سه رۆكى ئۆزبه ك به گالته كردن و سوكايه تى پيكرده وه وه لامى ده داته وه و پيشنيارى بۆ ده كات كه بگه رپته وه بۆ پيشه ی باوبايرى كه ده روپشى بوه (سيورى، 1389، 34-36)، له سه رده می سه فه ويه كان، سنوره كانى خوراسان به رده وام له به رده م هپرش و مه ترسى ئۆزبه كى و توركماندا بوه (استرآبادى، 1341، 51)، هه ندېكجاريش تا نيزك شاره كانى دامغان و سمنان پيشه رويان كردوه، ئه و شارانه ی كه كه وتونه ته سه ر ريگه يان ويرانيان كردوه و كومه لكويزان تيدا ئه نجام داو (هرن، 1314، 84). عه بدولموئمين خان ئۆزبه كيش له سالانى دوه م و سييه مى پاشايه تى شا عه باس 1588 و 1589ز، هپرش ده كاته سه ر خوراسان و دواى چوار مانگ گه مارۆدانى شارى مه شه ه د، ده ستى به سه ردا ده گريت و كوشتوكوشتار و تالانيه كى زۆر ده كات، له سالانى دواتریش هه ركاتيك هه لى بۆ ره خسابيت، له شكركيشى بۆ خوراسان كردوه (حكيم، 1366، نسخه خطى، 303)

له به رته وه، سه فه ويه كان و به تايه ت له ماوه ی فه رمانه واپى شا ئيسماعيل يه كه م، شا ته هماسى يه كه مى كورى و تا شا عه باسى يه كه م، هه ولى زۆريان داوه بۆ ئه وهی خوراسان و ده وره برى بخه نه وه ژير ده سه لاتی خويان، بۆ به هپزكردنى ئه و سنورانه هه ولىانداوه به ربه ستىكى مروپى له هۆزه جياوازه كان و له وانه ش هۆزه كانى كوئفیدراسيوئى كوردى چه مشگه زه ك دروستبكه ن كه رينگرى بكات له هپرشه كانى سه ر خوراسان (ميرنيا، 1361، 10)، چونكه ده وله تى سه فه وى له رۆژه لات و رۆژئاواوه هپرشى ده كرايه سه ر، ئه مه ش كيشه ی زۆرى بۆ دروستكردبون كه به هپش شيوه يه ك تواناى ئه وه يان نه بو له دو به رى جه نگی جياواز و دور له يه ك بجه ننگ (سيورى، 1389، 58)، له م پيناوه شدا، ده وله تى سه فه وى ژماره يه كى زۆرى كوردى كرمانج ده گوازپته وه بۆ باكورى رۆژه لاتی ئيران (مروى، 1364، ج1، 5؛ شاهين فر، 1370، 20-21).

تهوه خودی پيويويه که له سهردهمی شائيسماعیلی سهفهويدا، به شتيک له کوردانی قاره مانلو (قههره مانلو) به سه رکردايه تي به هرام خانی قاره مانلو، به مه به سستی وه ستانه وه دژي هيرشي ئوزيه که کان، بو ناوچه کانی خوراسان کۆچيان پيکراوه (توحدی، 1401، ج 1، 34)، ههروه ها له کاتی هاتنه سهر دهسه لاتی شاعه باسی يه که م، سه فه وييه کان، به هوی مه ترسی هيزه کانی ئوزيه ک وعوسمانی له رۆژه لات و رۆژئاوای ئيرانه وه، ده که ويته بيری گيرانه وه و پاراستنی ناوچه کانی خوراسان له ده سستی ئوزيه که کان (بافرزاده و دلبري، 1402، 10)، ته ویش به ئيلهام وه رگرتن له سياسه تي ئين عميد که باسی له وه کردوه که ده بيت: "کورده کان بکريته قه لغانی به لا"، بويه بو ناوچه ی خوراسانیان ده گوازيته وه (توحدی، 1401، ج 1، 41).

قدرت الله روشنی زه عفهرانلو ته م راگويزانه ی کوردان ده گيرپته وه بو سهردهمی شاعه باسی سه فه وی که ئامانجی پاريزگاری کردن بو له سنوره کانی خوراسان له هيرشي ئوزيه که کان (محمد جابانی، بی تا، 25؛ پاپلی یزدی، 1371، 79)، هه ربويه دوای وه ده رنای ئوزيه که کان له شاره کانی هيرات، مه رو، چه هچه هه و مه هنه و سنوره کانی ئاخال، کوردانی هوی چه مشگه زه ک ده گوازيته وه بو خوراسان و له ناوچانه نيشته جتيان ده کات بۆ ته وه ی وه ک قه لغانیک له به رده م هيرشي ته وه هۆزانه دا بوه ستن (اعتماد السلطنه، نسخه خطی، ج 1، 157). کورده کانیش رۆلی دياريان هه بوه له پاراستنی ته وه سنورانه دا، ته سه کهنده ر به گی تورکمان ئامازه به وه ده کات که له سهردهمی شاعه باسی يه که م (1629-1642ز)، کوردانی چگینی به فه رمانده یی محمه دخانی چگینی فه رمانه یی سه بزه وار و کوردانی چه مشگه زه ک به رچه رچی هيرشي ئوزيه که کان بو خوراسان ده ده نه وه (ترکمان، 1317، 206)، وه ک بروسک ده رزيته سه ريان و له ماوه یه کی که مدا شکست به ئوزيه که کان ده هين و به شتيک له سه رکرده کانیان ده کوژن (موکریانی، 1946، 3).

ههروه ها نادرشا له سهردهمی خویدا، به مه به سستی پاريزگاری کردن له سنوری ناوچه کانی خالخال و تالش له به رده م هيرشي روسه کان، جاريکی دیکه به شتيک له کوردانی خوراسان ده گوازيته وه بو ته وه ناوچانه (صمدزاده گلستان، 1394، 72). بويه به گشتی، ته گهر به وردی سه رنج بده ين، ده بينين که به شتيکی زوری ميژونوسان له نوسينه کانی خویندا، جهخت له وه ده که نه وه که راگويزان و کۆچکردنی به شتيکی زوری کوردان بو خوراسان، به مه به سستی پاريزگاری کردن بو له سنوره کانی باکوری رۆژه لاتی ئيران له هيرشي تورکمان و ئۆبه ک و هيزه بيانیه کانی دیکه. ته م راگواستنه ش له سهردهمی شاعه باسی سه فه وی فراوانتر ده بيت، له گه ل ته وه شدا، چه ندين بابه تي دیکه ش، هۆکاری کۆچی کوردان بو بو خوراسان و له درزيته ی توژينه وه که دا ئامازه یان پیده که ين.

بابه تي ئابوری، هۆکاری گرنکه بو به شتيکی زوری جوئه و روداوه ميژوي و مرويه کان، بويه ده کرپت گه نکه شه ی ته م بابه ته ش بکريت، له سهردهمی شاعه باسی يه که م، ئوزيه که کان بو ده سته گه يشتيان به سنوره ده وله مه نده که ی خوراسان، به رده وه م و به تايبه ت له سهردهمی شاعه باسی يه که م، هيرشيان کردوته سه ر ته وه ناوچانه و ده ستیان به سه ر به شتيکی زوری خوراسان و له وانه شاره کانی هيرات و مه شه ده گرتوه (صفاکيش، 1390، 60 و 98)، زيانی زوری ئابوری بو سه فه وييه کان هه بوه و داها تي سالانه یان که ميکردوه، شاعه باسی يه که م له پينا و به ده سته ستنی داها تي زياتر، ريزه ی باجی زياد کردوه (فشاهی، 1386، 177)، به لام بو هاندانی کۆچی زياتری کوردان بو خوراسان، فه رمان ده کات که ئاژهدارانی خوراسان بو ماوه یه ک به ته واوی له باج ده به خشرين و ته مه ش هانی کوردی داوه که کۆچ بو هه ري می خوراسان بکه ن (سيوری، 1389، 82؛ صمدزاده گلستان، 1394، 56)، له راستیدا ته م سياسه تي به خشي ني باجه له سهردهمی نادر شاشدا بونی هه بوه و بو ته م مه به سته ش له سالی 1733 فه رمانیک ده رده کات و دانيشتوانی خوراسان بو ماوه ی سئ سال له باج ده به خشي ني (اورنوا و اشرفيان، 1356، 104).

له گه ل ته وه شدا، شاعه باسی يه که م له وه رگاگان به شيويه کی گونجاو به سه ر کۆچهریه کورده کاندایا ده شه ده کات که بتوان له زستان و هاویندا گه رميان و کوپستان بکه ن، بو نمونه له به هار و هاویندا ده چونه بناره کانی چياکانی باکوری خوراسان و له زستانيشدا ده هاتنه پیده شته کانی ناوچه کانی سه ره خس، قه هقه هه، نسا، ته بيوه رد، عه شق ئاباد، ده رونگه ر، گه رماب، جه رگه لان و که ناره کانی روبری ته تره ک (مه روا ته په ی ئیستا) و شاره کانی گه رمه، جاجه رم، جوه ين، سه بزه وار، باشوری ببابانی خوراسان، له باشوری شاهروده تاوه کو ناوچه کانی ته به س و فره وس نيشته جی ده بون، ته مه ش بو کورده کان به سود بو، چونکه به زوری

سهرقانی ئازهداری بون و ژمارهیه کی زور ئازهداریان هه بوه، پئویستییه کی زوریان به له وهرگا هه بوه له خوراسان، له گهل ئه وه شدا له وهرگه کانی خوراسان فراوان بون ناوچهیه کی گونجاو بون بو ئه وهی کورده کان تییدا نیشته جیین (توحدی، 1368، 75).

ههروهها هۆکاری مهزهه بی و ئاینیش به به که ئیک له هۆکاره کانی راگواستن و کوچی کوردان بو خوراسان داده نریت، ئه ویش دواى ئه وهی که ئۆزبه که کان له ناوچه کانی ئه ویدیو روبری جهیحون (ماورا النهر) به سه روکایه تی شه بیبه ک خانی دامه زرینه ریان ده سه لات ده گرنه ده ست، سالی 1058ز به دواوه، هیرش ده که نه سه ر ناوچه کانی خوراسان، به هوی جیاوازی مهزهه بی نیوان ئۆزبه که سونه مهزهه به کان و خوراسان نشینه شیعه کان، نا ئارامی له ناوچه که دروست ده بیئت (صفاکیش، 1390، 60؛ طاهری، 1348، 16). به مهش ده ولته تی سه فهوی ده که ویته نیوان دو هیری نه یاری توری سونه مهزهه بی ئۆزبه کی و عوسمانی، که له ئه گه ری به کگرتنیان، مه ترسی گه وره بو سه ر ده ولته تی سه فهوی دروسته که ن(هرن، 1314، 83). بویه له سه رده می شا ته هماسی به که م، به پیی ریکه وتنی عوبه ی دوللا خانی ئۆزبه ک و عوسمانی سونه مهزهه ب، ئۆزبه که کان هیرشه که نه سه ر هه ری می خوراسان و ده گه نه قولای سنوره کانی ئیران تا شاره کان نه یسابور، دامغان، کاشان و ئه راک (باقرزاده و دلبری، 1402، 9). ئه مهش ده بیته هوی ئه وهی شا عه باسی به که می سه فهوی، به ئامانجی پشتیوانیکردن له کورده شیعه کانی لایه نگری ده ولته تی سه فهوی و به هیز کردنی پینگه ی خوی له رۆژه لاتی ئیران، کورده کان بگوازیته وه بو خوراسان (صمدزاده گستان، 1394، 57) و شیعه بونی هۆزی کوردی چه مشگه زه ک، به هانه و پالنه ریکی باش بو بۆ ئه وهی بتوانن له به رامبه ر هیرشی ئۆزبه که سونه کاندای بوهستن و به رگری له سنوره کانی رۆژه لاتی ئیران بکه ن (باقرزاده و دلبری، 1402، 11).

هۆکاریکی دیکه ی راگونیانی کورد بو خوراسان، به ئامانجی په رته وازه کردن و دورخستنه وهی کورد له ناوچه کانی رۆژئاوای بو، له مه شدا ده ولته تی سه فهوی له دوی چه ند ئامانجیک بو، له لایه که وه ده یوانی ریگری له شویش و ناره زایی کورده کان بکات، له لایه کی دیکه وه ریگری له پیکه وه بونی کورده کان ده کرد له کاتی شویش و ناره زایه تی، به ئاسانی سه رکوتی ده کردن (صمدزاده گستان، 1394، 47)، ئه بولقاسمی تاهیری باس له وه ده کات که شا عه باسی سه فهوی مه ترسی له به هیزبونی رۆژ له دواى رۆزی کورده کان له رۆژئاوای ئیران بو دروستبوو، هه ری بویه بیرى له وه کرده ته وه ژماره یه ک کورد راگونیانیت بو خوراسان (طاهری، 1348، 51) و هیری به کگرتوی کورد لیک هه لوه شینیت (توحدی، 1374، 122) و به م کرده وه به ی توانی خوی ریگریکات له و شورش و ناره زایانه ی که کورده کان له رۆژئاوای ئیران له دزی ده ولته تی سه فهوی ئه نجامیان دها (رحمتی، 1396، ج 2، 7). دالمانی پی وایه که شاعه باس خوی له دو ئاژه رزگار کرده که کیشه بون بو ناوحوی ئیران، به کیکیان شویشی به رده وای کورده کان بو له ناوچه کانی کوردستان، ئه وهی دیکه هیرشی ته ته ر و ئۆزبه که کان بو له باکوری رۆژه لاتی ئیران (دالمانی، 1378، ج 2، 96 و 97).

ههروهها به دورخستنه وهی کورده کان بو خوراسان، ده ولته تی سه فهوی دو ئامانجی دیکه ی به دیده هینا، به کیکیان بو ئه وهی دورین له تۆله سه ندنه وه و هیرشی عوسمانیه کان بو سه ر ئه و خیله کوردانه ی که له جه نگه کاندایاوه پیمانی سه فهوی بون و دواى جهنگی چالديران ناوچه که یان که تبویه ده ست عوسمانیه کان (یاسمی، 1369، 206-207)، دوهمیش بو ریگریکردن له دروستکردنی په یوه ندی نیوان کورده کان و ده ولته تی عوسمانی (بابا مردوخ، 1384، ج 3، 473). له لایه کی دیکه شه وه سته می تورکمانانی رۆژئاوای ئیران له کورد، هۆکاریکی دیکه بوه بو کوچی کوردان بو خوراسان به تایبه تی له سه رده می ئه بوسه عیدی تهیموری، به هوی سته می تورکمان له کورده کانی باکوری رۆژئاوای ئیران، نزیکه هه زار خیزانی کورد ده گوازیته وه بو خوراسان (رحمتی، 1396، ج 2، 5).

ههروهها خراب به ریوه بردنی ناوچه کان له لایه ن سه روک خیله کورده کانه وه، بوته هوی ناره زایه تی خه لکی ناوچه که و گه یانندی سکالای خویان به شای ئیران، به هۆکاریکی دیکه ی گواستنه وهی کورد بو خوراسان هه ژمار بکریت، له سه رده می شا ته هماسی به که م، به هوی سکالای خه لک دزی خیلی سیامه نسوری، ژماره یه ک خیزانی خیله که به سه روکایه تی خه لیل به گ راده گوئیزین بو خوراسان (بدلیسی، 1402، ج 1، 324؛ ئه مین زه کی، 2004، به رگی 2، 259)، ههروهها به هوی سکالای خه لک

دژی کردوهه کانی خێلی چگینی، شا ته هه ماسب بریاری سه رکوت کردنیان ده دات، بۆیه به ناچارى نزیکه ی 500 كه سێك له خێلی چگینی، رێگه ی خوراسان ده گرنه بهر، به گه یشتنیان به ویلایه تی هیرات، قه زاق خانى ته كه لو فه رمانه وای ناوچه كه پێشوازیان لیده کات و له ناوچه ی گورجستان (غورجستان) له نیوان هیرات و کابول نیشته جییان ده کات، دواتر شا ته هه ماسبى یه كه م بانگه یشتیان ده کاته وه و له فه رمانێکیدا ناوچه یه کی خوراسان پێشکەش به بۆداق به گی چگینی ده کات و ده بیته یه کێک له هاو په یمانه کانی شای سه فه وى، دواى شا ته هه ماسب، بوداق به گ هه ر له پۆست و پێگه ی خۆیدا ده مینیتته وه (بدلیسی، 1402، ج1، 327 و 328؛ بابا مردوخ، 1384، ج3، 403).

ههروه ها، ده کریت گێرانه وه ی هاوسه نگی هیژ و دانیشتون، هۆکارێکی دیکه بێت بۆ کۆچی کوردان بۆ خوراسان، هه ربۆیه نادر شا بۆ رێکخستنی بارودخى خوراسان زیاد کردنی دانیشتونى ناوچه كه، داواى له به شێك خه لکی ناوچه کانی دیکه و به تابه ت دیکه کوردانی لورستان ده کات كه کۆچ بکه ن بۆ خوراسان (اوتر، 1363، 93) و هه زازان خێزانی کورد له هۆزی به ختیارى و کوردانی دیکه ده گوازیتته وه بۆ خوراسان (اورنوا و اشرفیان، 1356، 268).

سه ربارى هه مو ئه وه هۆکارانه ش، ده کریت کۆچی ئاره زومه ندانه ش یه کێک له هۆکاره کانی کۆچی کوردان بۆ خوراسان بێت و به شیکیان به بریاری خۆیان کۆچیان کرد بێت، ههروه ک چۆن شاعه لی خانى چه مشگه زه ک داوا له شاعه باس ده کات كه رێگه یان بدات له گه ل کورده کانی ژێر فه رمانه وایى خۆیدا کۆچ بکه ن بۆ خوراسان و باشورى خوراسان له شارى یه زد تا وه کو مه شه هد و هیرات له ئۆزبه که کان پاک بکاته وه (توحدى، 1374، 122)، ههروه ها هه ندیک کوردی سوریا كه دواتر ناویان لێترا شاملو و به شیک له عه شیره تی بیچرانلو، تاراده یه ک به شیوه ی ئاره زومه ندانه ی خۆیان کۆچیان کرد وه بۆ باکورى خوراسان (پاپلی یزدی، 1371، 80).

هه ربۆیه به پشتبه ستن به سه رچاوه کان، ده توانین بگه ینه ئه وه راستیه ی كه زیاد له هۆکارێک هه بوه بۆ کۆچ و راگواستنی کورد بۆ خوراسان، گرنگی هۆکاره کانیش به یێ قوئاغ و سه رده مه مێژویه کان گۆرانکاریان به سه ردا ها ته، به لام ده کریت هه ندیک له هۆکاره کان گرنگی زیاتری هه بێت بۆ کۆچی ژماره به کی زۆری کورد بۆ خوراسان.

ده رئه نجام:

1- هه رچه نده ناتوانی بیه وردی سه ره تاي نیشته جیبون و کۆچی کورد بۆ هه ریمی خوراسان دیاری بکریت، به لام ئه وه رونه كه نیشته جیبونى کورد له وه هه ریمه مێژویه کی له مێژینه ی هه یه و ده گه ریتته وه بۆ سه ره تاکانی گه یشتنی ئیسلام به و ناوچه، دواتر له قوئاغه جیاوازه کاندایه رده وام بوه، به لام لێشاوی گه وره ی کۆچی کوردان بۆ خوراسان له سه رده می ده و له تی سه فه وى و به تابه تی له سه رده می شا عه باسى یه كه م رویدا وه.

2- دواى راگوتزان و کۆچی کورد بۆ هه ریمی خوراسان، له ناوچه جوگرافیه جیاوازه کانی هه ریمه که دا نیشته جیبون به هۆی سروس تی ژبانی کورده واری و ناا رامى ناوچه كه، چه ندجاریک شویتى نیشته جیبونیان گۆریوه و زیاتر سه رقائی ئاره لدارى بون و هه ندیکیشان به کشتو کاله وه خه ریک بون، له به رئه وه سنورى جوگرافیایى نیشته جیبونى کورده کان له خوراسان به راده یه ک فراوان بوه كه ژماره یه ک له گه ریده و مێژونوسان، ناوچه که یان به کوردستان، کوردستانی خوراسان، کورد خانه یان کورد مه حله ناو برد وه.

3- به هۆی زۆری رێژه ی راگوتزان و کۆچکردنی کورد بۆ هه ریمی خوراسان، هه رله سه ره تاي کۆچکردن و نیشته جیبونیان له وه هه ریمه، رۆل و پێگه ی دیاریان له ناوچه که دا هه بوه و کاریگه رییان له سه ر گۆرانکاریه سیاسى و سه ربازیه کانی ناوچه که هه بوه، ته نانه ت دواى نیشته جیبونیان، میرنشین و ده سه لاتی تابه ت به خۆیان دامه زران دوه.

4- چه ندين هۆکار کاریگه رى هه بوه له سه ر کۆچی کورد بۆ خوراسان له وانه هۆکارى سه ربازى، ئابورى، ئاینى و ئاره زومه ندانه و... هتد. به لام ده کریت هۆکارى سه ربازى به گرنگترینیان هه ژمار بکه یین.

لیستی سه‌رچاوه‌کان:

- ئه‌مین زه‌کی، محمه‌ده، (2004)، خولاصه‌یه‌کی تاریخی کورد و کوردستان، به‌رگی‌یه‌که‌م و دوه‌م، چاپخانه و ئوفسیتی ششان، چاپی دوه‌م، سلیمانی.
- نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به‌اکراد خبوشان
- حکیم، محمدتقی خان، (1305)، گنج دانش، به‌اهتمام ملا محمود ملا رضا، نسخه‌خطی، تهران.
- اعتماد السلطنه، محمد حسن خان صنیع الدوله، مطلع الشمس، انتشارات سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، جلد ۱- ۳، شرکت افست، نسخه‌خطی، کتابخانه دانشگاه تهران، سال‌های ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳ قمری.
- ابن حوقل، (1366)، سفرنامه ابن حوقل ایران در صورت الارض، ترجمه و تصحیح دکتر جعفر شعار، مؤسسه و انتشارات امیر کبیر، چاپخانه سپهر، چاپ دوم، تهران.
- ابن خلکان، ابی‌العباس شمس‌الدین احمد بن محمد بن ابی‌بکر، (بدون سنه)، وفيات الاعیان و انباء ابناء الزمان، تحقیق الدكتور احسان عباس، المجلد الثالث، دار صادر، بیروت.
- احمدی، حمید، (1391)، قومیت و قومگرایی در ایران، نشر نی، چاپخانه غزال، چاپ نهم، تهران.
- ارونوا، ماریانا و اشرافیان، کلارا، (1356)، دولت نادر شاه افشار، ترجمه: حمید امین، انتشارات شبگیر، چاپخانه فاروس ایران، چاپ دوم، تهران.
- استرآبادی، میرزا مهدی، (1341)، جهانگشای نادری، به‌اهتمام سیدی عبدالله انوار، انتشارات انجمن آثار ملی، چاپ بهمن، تهران.
- اسدی فر، سعید، (1396)، سرزمین کرمانج‌ها، انتشارات سفیر اردهال، چاپ دوم، تهران.
- اسلامی نژاد، محمد، (۱۳۸۷)، مانه و سملقان در گذر تاریخ، انتشارات عضدی، چاپخانه افست عضدی، چاپ اول، بجنورد.
- اصطخری، ابواسحاق ابراهیم، (1340)، مسالك و ممالك، به‌کوشش ایرج افشار، انتشارات بنیاد ترجمه و نشر کتاب، چاپخانه بانک ملی ایران، تهران.
- اکبری مهربان، مریم نژاد، (1388)، نادر شاه و سلسله افشاریه شهابی در عصر تاریک ایران زمین، ویراستار، مهدی افشار، شرکت مطالعات و نشر کتاب پارسه، چاپ دوم، تهران.
- بابا مردوخ، روحانی (شیوا)، (1382)، تاریخ مشاهیر کرد و کردستان امرا و خاندانها، به‌کوشش محمد ماجد مردوخ روحانی، انتشارات سروش، بخش دوم، جلد سوم، چاپ دوم، تهران.
- بامداد، مهدی، (1371)، شرح حال رجال ایران در قرن 12 و 13 و 14 هجری، انتشارات زوار، جلد 1- 6، چاپ گلشن، چاپ چهارم، تهران.
- بدلیسی، شرف خان بن شمس‌الدین، (1402)، شرفنامه تاریخ مفصل کردستان، به‌اهتمام ولادیمیر ولیانیوف زرنزف، جلد اول، انتشارات اساطیر، چاپ دیبا، چاپ سوم، تهران.
- بریون، مارسل، (1499)، منم تیمور جهانگشا، ترجمه ذبیح‌الله منصوری، انتشارات تاو، چاپ دوم، چاپخانه شاهین، تهران.
- پاپلی یزدی، محمد حسین، (۱۳۷۱)، کوچ نشینی در شمال خراسان، ترجمه، اصغر کریمی، انتشارات موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
- ترکمان، اسکندر بیگ، (1317)، عالم آرای عباسی، به‌تصحیح سهیلی خوانساری، به‌سرمایه کتابفروشی اسلامی، چاپخانه اسلامی، تهران.
- تقدیسی، حجتی محمد، (1400)، حاکمان قوچان رضاقلی خان ایلیخانی زعفرانلو، انتشارات بیژن یورد، جلد اول، چاپ اول، بجنورد.

- توحیدی، کلیم الله، (1401)، حرکت تاریخی کرد به خراسان در دفاع از استقلال ایران از صفوی تا پهلوی (با تجدید نظر و اسناد و مدارک بیشتر)، جلد اول، چاپ چهارم، مشهد.
- توحیدی، کلیم الله، (1374)، اسفراین دیروز و امروز، انتشارات واقفی، چاپ و صحافی شرکت چاپ مشهد، چاپ اول، مشهد.
- جابانی، محمد، (بی تا)، تاریخ قوچان، مجله قوچان شناسی 1، ویژه‌نامه شماره 283 نشریه اترک، نشریه سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی اترک، خراسان‌های، رضوی، شمالی و جنوبی، ل 24-26.
- جنتی، علیرضا، (بی تا)، بازخوانی نامه تاریخی شاه طهماسب‌جنتی صفوی به اکراد خوبشان، مجله قوچان شناسی 1، ویژه‌نامه شماره 283 نشریه اترک، نشریه سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی اترک، خراسان‌های، رضوی، شمالی و جنوبی، ل 27.
- جوینی، عطا ملک، (1378)، تاریخ جهانگشای جوینی، به اهتمام دکتر منصور ثروت، مؤسسه و انتشارات امیر کبیر، چاپخانه سپهر، چاپ دوم، تهران.
- حافظ ابرو، (1349)، جغرافیای حافظ ابرو قسمت ربع خراسان (هرات)، به کوشش هایل هروی، انتشارات بنیاد و فرهنگ ایران، چاپخانه اتحاد، ایران.
- خانیکوف، ولادیمیر دویچ، (۱۳۹۵)، سفرنامه خانیکوف، گزارش سفر به بخش جنوبی آسیای مرکزی، ترجمه، اقدس یغمایی و ابوالقاسم بی‌گناه، چاپ اول، مشهد.
- دالمانی، هانری رنه، (1378)، ازخراسان تا بختیاری، ترجمه، غلامرضا سمیعی، ج 2، نشر طاوس با همکاری نشر نو، چاپ اول، چاپخانه رخ، تهران.
- رحمتی، علی. (1396)، بررسی شناخت ایلات و طوایف کرد در خراسان، ج 2، انتشارات بیژن یورد، بجنورد.
- رستم الحکما، محمد هاشم آصف، (2537)، رستم التواریخ، تصحیح محمد مشیری، انتشارات شرکت سهامی کتابهای جیبی با همکاری مؤسسه انتشارات امیر کبیر، چاپخانه سپهر، چاپ سوم، تهران.
- رضازاده شفق، صادق، (1403)، نادر پسر شمشیر زندگینامه پادشاه ایران و بنیانگذار سلسله افشار، انتشارات پرثوا، چاپ اطلس، چاپ اول، مشهد.
- ژان اوتر، (1363)، سفرنامه ژان اوتر در عصر نادرشاه، ترجمه، دکتر علی اقبالی، انتشارات سازمان انتشارات جاویدان، چاپخانه محمد حسن علمی، چاپ اول، بی جا.
- سایکس، سر برسی (1363)، سفرنامه جنرال سر برسی سایکس یا ده هزار میل در ایران، ترجمه حسین سعادت نوری، انتشارات لوحه، چاپخانه آسمان، چاپ اول، بی جا.
- سپهری، مجید، (1399)، لاین در گذرگاه تاریخ، انتشارات سخن گو، مشهد.
- سومر، فاروق، (1371)، نقش ترکان اناطولی در تشکیل و توسعه دولت صفوی، ترجمه احسان اشراقی و محمد تقی امامی، انتشارات گستره، چاپخانه حبیبی، چاپ اول، بی جا.
- سیوری، راجر، (۱۳۸۹)، ایران عصر صفوی، ترجمه کامبیز عزیزی، انتشارات مرکز، چاپ نوزدهم، تهران.
- شاکری، رمضانعلی (1344)، اترکنامه تاریخ جامع قوچان، به کوشش منوچهر ستوده، بنگاه ترجمه، تهران.
- شهبازی، عبدالله، (1369)، مقدمه‌ای بر شناخت و ایلات عشایر، نشر نی، چاپ اول، تهران.
- صمدزاده گلستان، حسن، (۱۳۹۴)، سیری در تاریخ سیاسی کردهای خلخال، موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، چاپ دوم، تهران.
- ظاهرزاده، عبدالله، (1383)، عشایر کرد شمال خراسان (قوچان)، انتشارات خلیلیان، چاپ اول، تهران.
- طاهری، ابوالقاسم، (1348)، جغرافیای تاریخی خراسان از نظر جهانگردان، انتشارات شورای مرکزی جشن شاهنشاهی ایران.
- فردوسی، ابوالقاسم، (1387)، شاهنامه، به کوشش سعید حمیدیان، انتشارات قطره، چاپ نیکا، چاپ سیزدهم، تهران.

- فشاهی، محمد رضا، (1386)، از گاتها تا مشروطیت، گزارش کوتاه از تحولات فکری و اجتماعی در جامعه فئودالی ایران، انتشارات گوتنبرگ، چاپ ژیان، چاپ سوم، تهران.
- فیروزه، سجاد، (بی تا)، توحیدی؛ امنیت ره آورد مهاجرت کرمانج ها به قوچان، مجله قوچان شناسی 1، ویژه‌نامه شماره 283 نشریه اترک، نشریه سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی اترک، خراسان‌های، رضوی، شمالی و جنوبی، ص 28-29.
- فیلد، هنری، (1343)، مردم شناسی ایران، ترجمه دکتر عبدالله فریاد، چاپخانه بانک بازرگانی ایران با همکاری مؤسسه انتشارات فرانکلین، تهران.
- کلاویخو، (1344)، سفرنامه کلاویخو، ترجمه مسعود رجب نیا، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چاپخانه زیبا، چاپ دوم، تهران.
- مروی، محمد کاظم، (1364)، عالم آرای نادری، به تصحیح محمد امین ریاحی، جلد 1-3، چاپخانه نقش جهان، انتشارات کتابفروشی زوار، چاپ اول، بی جا.
- مکنزی، چارلز فرانسیس، (۱۳۵۹)، سفرنامه شمال خراسان گزارش چارلز فرانسیس مکنزی اولین کنسول انگلیس در رشت از سفر به مازندران و استرآباد، نشر گستره، چاپ اول، تهران.
- منتخب الملك، محمد قلی نوری، (1397)، کنزالمسافر فی بیان حدود الشمالیه الخراسان، سفرنامه محمد قلی نوری منتخب الملك به خراسان، تصحیح، علی کریمیان، انتشارات کتاب صارم، چاپ اول، تهران.
- میرنیا، سید علی (1361)، سردارانی از ایلات و طوایف درگزر در خدمت میهن، چاپخانه خراسان، مشهد.
- هرن، پاول، (1314)، تاریخ مجتصر ایران از اول اسلام تا انقراض زندیان، ترجمه دکتر رضازاده شفق، نشر کمسیون معارف مجلس، مطبوعه مجلس، طهران.
- یاسمی، رشید، (1396)، کرد و پیوستگی نژادی و تاریخی او، چاپخانه نقش جهان، چاپ چهارم، تهران.
- حوزنی موکریانی، حسین، (1946)، کورد له ولاتی خوراسان، دهنگی گیتی تازه، کوارنکی ئه‌ده‌بی، خوینده‌واری، زمانی، اجتماعی، په‌یامی و هه‌فته‌بی- کوردی به، سالی سییه‌م، ژماره 23 و 24، رۆژی دوشه‌مه، 8 مارس 1946.
- رحمتی، علی، (2024)، تحلیلی بر جغرافیای کردستان خراسان ولایات کردنشین از عصر صفویه تا پایان قاجار، مجله فه‌کۆلین چه‌ندا کوردی، بلاوکراوه ناوه‌ندی چاپه‌مه‌نی نه‌وبه‌هار، چاپخانه‌ی مه‌ته‌کسان، چاپی به‌که‌م، چانکایا- ئه‌نکه‌ره.
- باقرزاده، علی و دلبری، شهریانو، (تابستان 1402)، ایل کرد چمشگزک و حفاظت از مرزهای شمال شرق ایران پس از قرن یازده هجری قمری، پژوهشنامه تاریخ، فصلنامه علمی پژوهشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد، سال 18، شماره 71، بجنورد.
- توحیدی، کلیم الله، (بهار 1368)، دگرگونی مراتع عشایر کرد در چهارصد سال اخیر، ذخایر انقلاب، فصلنامه عشایری، علمی و فرهنگی، انتشارات نخست وزیری- دبیرخانه شورای عالی عشایر ایران، چاپ و صحافی شرکت افست، شماره 6.
- شاهین فر، حسین (1370)، طوایف کرد زعفرانلو حافظ شریعت اسلام در مرزهای شرقی و غربی ایرن، ذخایر انقلاب، فصلنامه عشایری، علمی و فرهنگی، انتشارات سازمان امور عشایر ایران، چاپ دریا، شماره 17.

پاشکوی ژماره 1

سهرچاوه: جنتی، علیرضا، (بی تا)، بازخوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان، مجله قوچان شناسی 1، ویژه نامه شماره 283 نشریه ارتک، نشریه سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ارتک، خراسان‌های، رضوی، شمالی و جنوبی، ل 27.

باز خوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان

اصولاً مطلقس که او عیان کرده بود، مگر آن‌ها نوسهاده بودند... اصولاً مطلقس که او عیان کرده بود، مگر آن‌ها نوسهاده بودند...

و هر کسی از سوهنگری و سلق و جوستی بر این افاق خدمت کند... و هر کسی از سوهنگری و سلق و جوستی بر این افاق خدمت کند...

بازخوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان... بازخوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان...

باز خوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان... باز خوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان...

باز خوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان... باز خوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان...

باز خوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان... باز خوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان...

باز خوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان... باز خوانی نامه تاریخی شاه طهماسب صفوی به اکراد خوشان...

